

«Του Εννιάτου Ζελήμ η Θυγατέρα»: Μυθικός και γραμμικός χρόνος

Ελπινίκη Νικολουδάκη-Σουρή
Αναπληρώτρια Καθηγήτρια ΠΤΔΕ
Πανεπιστήμιο Κρήτης

Περίληψη

Εξαιρετική θέση κατέχει στον ορίζοντα των προσδοκίων του πρωταγωνιστικού προσώπου ο τόπος της ευημερίας, όπου επικρατεί η τάξη, η αρμονία και η ευτυχία. Αυτήν την κατάσταση τη χαρακτηρίζουμε συνήθως ευδαιμονική, την περιοχή ουτοπία και τη διάρκειά της ιδανικό, μυθικό χρόνο ή καιρό· εφ' όσον η κάθε μέρα επαναλαμβάνει τη θετική κατάσταση της προηγούμενης και η εναλλαγή των εποχών έχει πάντοτε την αναμενόμενη εξέλιξη. Ωστόσο, η έναρξη της πλοκής συμπίπτει, ως επί το πλείστον, με την ανατροπή της παραδεισένιας ατμόσφαιρας. Έτσι ο τόπος της ευτυχίας, της αθωότητας και της ξεγνοιασιάς μεταβάλλεται σε ανυπόφορο (δυστοπία) και ο ήρωας ή η ηρωίδα μετακινείται σε μέρη άγνωστα, επίσης επικίνδυνα και αγωνίζεται, για να αποκαταστήσει την τάξη, να πραγματοποιήσει τις επιθυμίες του/της, ακόμη και ενός συνόλου. Όπως γνωρίζουμε στο παραμύθι οι τόποι δεν κατονομάζονται, ο χρόνος δεν προσδιορίζεται με γνώμονα το ημερολόγιο ούτε όσοι ενεργούν έχουν επώνυμα. Αυτή η αοριστία καθιστά ενδιαφέρουσα τη λεκτική αναπαράσταση του χωροχρόνου, που τον προσδιορίζουν οι ενέργειες και οι ιδιότητες των δρώντων. Έτσι, ο χώρος, πραγματικός ή υπερφυσικός, υπάρχει μεν και πριν την εμφάνιση του ήρωα ή της ηρωίδας, αλλά αποκτά νόημα μόνο με τη δράση του/της. Θα υποστηρίξαμε, λοιπόν, ότι αναδύεται η έννοια του προσώπου που είναι ευρύχωρη και απλή, γι' αυτό και οικεία και συμπαθητική κατά τη διάρκεια της αφήγησης.

Στην εργασία μας διερευνώνται τα γνωρίσματα του χωροχρόνου και των δρωσών δυνάμεων στο μαγικό παραμύθι «Του Εννιάτου Ζελήμ η θυγατέρα». Στο παραμύθι αυτό οι διαδοχικές μετακινήσεις και τα ταξίδια του ήρωα σε περιβάλλοντα δυστοπίας επιβάλλονται από την υπαρξιακή ανάγκη του νέου να αναμετρηθεί με το επάγγελμα του πατέρα του, ενώ στις δομές της επιφάνειας (πλοκή) φαίνεται ότι την κινητικότητα την υπαγορεύουν πολιτειακές και συντεχνιακές δυνάμεις· γιατί είναι επακόλουθα της πεισματικής απόφασης του νέου να γίνει κυνηγός όπως ο πατέρας του. Ένα πεπρωμένο δυσβάσταχτο φαίνεται να τον επιβαρύνει, κατά την άποψη των γονέων του, αλλά ο ίδιος ο ήρωας το επιδιώκει επίμονα. Ιδιαίτερα σημαντικές σ' αυτό το παραμύθι είναι οι αντιθέσεις ανάμεσα στο μέσα και στο έξω που αντικατοπτρίζουν την αντίληψη της κοινότητας για τις έννοιες φύση και πολιτισμός ως γενεσιουργών δυνάμεων της παιδείας και της ενηλικίωσης του ανθρώπου. Όπως διαπιστώνεται ακόμη και από την απλή ανάγνωση, πριμοδοτούνται η ανδρική ταυτότητα και οι μετακινήσεις, ενώ η γυναίκα παρουσιάζεται παθητική ως προς τον εαυτό της, πολύτιμη πρόκληση, ωστόσο, για τον ήρωα.

Μια φορά κι έναν καιρό ήτονε ένα αντρόννο κι είχε κι ένα μωρό κοπελιδάκι αρσενικό. Ο πατέρας ήτονε κυνηγός κι εγύριζε τα όρη, τα βουνά, τα δάση και τσι ρεματιές κι εκυνήγανε μαζί με άλλους κυνηγούς. Μα πόσα κυνήγια να πιάσουνε και πώς να ζήσουνε κι αυτοί κι οι οικογένειές τως. Καλά δεν το λέει η παραμιά «Του κουμαρτζή, του κυνηγού και του ψαρά το πιάτο, εννιά φορές είν' όφκαιρο και μια φορά γεμάτο»; Δύσκολη το λοιπόν η ζωή των κυνηγών. Και το χειρότερο, μια μέρα στο κυνήγι ελαβώθηκε ο κυνηγός κι ήπεσε του θανάτα. Οι γιατροί το ξεκόψανε τση γυναίκας του: «Μην ελπίζεις πράμα, γιατί ο κυνηγός δεν πρόκειται να ζήσει». Απελπισμένη και πολυπικραμένη εκάθουοντο μερού νυχτού κοντά ν- του κι ήκλαιγε. Λέει τζη: «Μην κλαίς, γιατί άδικα στενοχωράσαι. Πράμα δε δα κάμεις, γιατί εγώ δα μισέψω στον παντοτεινό κόσμο και δ' απομείνεις ολομόναχη με το κοπελάκι μας. Μόνο να τ' ανεθρέψεις όσο πιο καλά μπορείς, να το πέψεις στο σκολειό και να του μάθεις μια δουλειά να ζήσει. Μα πρόσεξε καλά. Ποτέ να μην του πεις πως ήμουνε κυνηγός, γιατί 'ναι δουλειά δύσκολη κι επικίνδυνη. Νά δα εγώ που από λάθος μισεύγω από τη ζωή. Μην κινδυνέψει και το παιδί μας... Γροικάς; Ό,τι σου 'πα να κάμεις.» Και γυρίζει από την άλλη μπάντα και ποθαίνει...

Επόμεινε αμοναχή με το κοπέλι η μάνα. Έρμη και σφακωμένη κι μεγάλωνε τ' αντράκι τζη. Ήπεμέ ν- το και στο σκολειό κι ήβγαλε το Δημοτικό. Μετά το σκολειό όμως ήπρεπε να μάθει μιαν τέχνη να ζήσει στη ζωή του. Και μιαν ημέρα ρωτά τη μάνα ν- του. «Πέ μου, μάνα, ίντα δουλειά ήκανε ο κύρης μου, να τη μάθω κι εγώ να δουλεύγω να ζήσω...» «Μμμ...», κάνει κείνη με το νου τζη, «να σωθείς θές.» Μα του 'χωσε την αλήθεια και του λέει: «Ψάλτης ήτανε, παιδί μου, στην εκκλησία. Δηλαδή, ήκανε και τον ψάλτη, γιατί 'τονε πολυτεχνίτης.» Πάει εκείνο στην εκκλησία κι επήγαινε τακτικά κι εμάθαινε την ψαλτική. Μα καταλάβαινε πως δεν του 'ρεσε αυτή η δουλειά.

Και ξαναπάει στη μάνα ν- του:

«- Πε μου, μάνα, μα, την αλήθεια. Ίντα δουλειά ήκανε ο κύρης μου, να την ε- μάθω κι εγώ να δουλεύγω να ζήσω. Γιατί η δουλειά του ψάλτη δε μ' αρέσει κι άδικα πάω 'δα ένα χρόνο και μαθαίνω. Ίντα δουλειά το λοιπόν ήκανε ο κύρης μου;»

«- Ίντα να σου πω, παιδί μου, ήτανε και χτίστης ...»

«- Ε, κι εγώ χτίστης δα γενώ.»

Πάει σ' έναν τεχνίτη, παίρνει τονε παραγιό. Εμάθαινε, μα δεν του 'ρεσε η τέχνη. Ίδια πως τον είχανε μαστραχολιασμένο και μπουζασμένο όσην ώραν εδούλευγε. Εκαταλάβαινε πως δεν ήτονε τουτηνά η δουλειά του κυρού ν- του.

Και ξαναπάει στη μάνα ν- του: «Πε μου, μάνα, την αληθινή δουλειά που 'κανε ο κύρης μου, γιατί καταλαβαίνω πως μόνο κεινά δα μου αρέσει να κάνω, αλλιώς ποθές δε δα στεριώσω, να κάμω χαέρι.» Πάλι εκείνη απόφυγε να του πει την αλήθεια μια κι ήτονε και η θέληση του μακαρίτη: «Δε σου 'πα, παιδί μου, πως ήτονε πολυτεχνίτης; Ήκανε και το μαραγκό.» Πάει πάλι 'κείνο σ' ένα μάστορα κι εμάθαινε τη μαραγκοσύνη. Μα άδικος κόπος.

Ούτε μαραγκός ήθελε να γενεί και ζαναπάει στη μάνα ν-του κι ερώτα τα ίδια. Ίντα να κάμει η κακομοίρα, εθώρειε πως δε μπορεί να τ' αποφύγει και του λέει:

«- Ίντα να σου πω, παιδί μου, που μ' ακριβοπαράγγειλε ο κύρης σου να μη σου πω την τέχνη ν- του, γιατί 'ναι δύσκολη κι επικίνδυνη. Θυμάσαι που σου 'λεγα πως ο κύρης σου επόθανε με λαβωμαθιά; Ε, εκείνά τη λαβωμαθιά την ήπαθε στο κυνήγι, γιατί 'τονε κυνηγός.»

«- Κυνηγός; Ε, εκείνά η δουλειά μ' αρέσει κι εμένα. Να αιστάνομαι ελεύθερος στα δάση και στα βουνά κι όχι μπουζασμένος σσι τέχνες. Μόνο να μου βρεις την ίδια ώρα το ντουφέκι ν- του.»

Εκείνη μ' αναστεναγμούς και με βαρά καρδιά ήνοιζε το μπαουλάκι που 'χε χωσμένο στην κάτω μπάντα το τουφέκι, το βγάνει και του το δίδει, μα ο θεός κατέχει πώς! «Πάρε το, παιδί μου, με την ευχή μου κι ο Θεός να κάμει να βγεις του λόγου σου πλια γουρλής από τον κακομοίρη το λιγόχρονο τον κύρη σου. Μα όποτε λείπεις, εμένα δα με τρώει η έγνοια κι η αγωνία...» Παίρνει 'κείνος το ντουφέκι και την άλλη μέρα κιόλας εβγήκε στα δάση και στα βουνά. Ίδια πως ήτονε έμπειρος κι ήφερε μπόλικο κυνήγι. Εμαγέρεψέ ν- του η μάνα ν- του, μα η ίδια δεν ήβαλε μπουκιά στο στόμα, μόνο τη μαύρη σφάκα. Μα 'κείνος επήγαινε κάθε μέρα.

Και μιαν από τσι πολλές, εποξεχάστηκε κι εκόντευγε να νυχτωθεί στο δάσος. Κι εκεί που τριγύριζε, θωρεί μιαν κοπανιά μια λάμψη να κοντοσιμώνει. Εφοβήθηκε όμως και για καλό και για κακό εσκαρφάλωσε απάνω σ' ένα δεντρό. Ξανοίγει καλά καλά και θωρεί να σιμώνει ένα λεοντάρι που στραφτάλιζε η προβιά ν- του. Το σημαδεύει και το σκοτώνει. Κατεβαίνει ύστερα και το γδέρνει και παίρνει την προβιά ν- του και πάει στο σπίτι ν- του. Η μάνα ν- του, η κακομοίρα, γεμάτη αγωνία τον ανίμενε. Θωρεί και την προβιά που λαμποκόπανε και του κάνει:

«-Ίντά 'ναι, παιδί μου, τονά που 'φερεις κι ίντα δα το κάμεις, που αυτό είναι στόλισμα μόνο για βασιλικό παλάτι;»

«-Καλά λες, μάνα, εγώ δα το πάω αύριο κιόλας του βασιλιά.»

Τα δέ τ' ασκέρου παίρνει την προβιά και πάει στο παλάτι και ζητά να δει τον ίδιο το βασιλιά. Σαν τον οδηγήσανε μπροστά στο θρόνο, λέει του βασιλέα: «Βασιλέα μου πολυχρονεμένη, ετονέ το δέρμα του λιονταριού το στραφαταλιστό ήφερα να σου χαρίσω, γιατί εγώ εσκότωσα το λεοντάρι, μα το δέρμα ν- του κάνει μόνο σε βασιλικό παλάτι και σου το 'φερα.» Εκείνος, να δει τη γυαλιστερή προβιά, εκουζουλάθηκε και κάνει του παιδιού: «Παιδί μου, δεν έχουνε ζαναδεί τ' αμάθια μου τέθιοιο πράμα στον κόσμο. Μα πώς δα το στερεώσω στον τοίχο του σαλονιού μου, γιατί ποθές αλλού δεν κάνει... Εσύ όμως, που είσαι άξιος κυνηγός, είσαι κι άξιος να το στερεώσεις στον τοίχο ή καλύτερα στο ταβάνι που είναι φινλιτσένιο και δεν πιάνει κειδά καρφί. Μα εγώ το θέλω κειδά ψηλά να φέγγει όλο το παλάτι. Αλίμονό σου όμως α δε το στερεώσεις.» Εφοβήθηκε το κοπέλι και κάνει με το νου ν- του.

«*Ἰντά 'θελα 'γω να το φέρω 'παδέ. Α δεν τα καταφέρω, θωρώ να μου κόψει την κεφαλή μου...»*

Πού να πάει πού να γείρει; Εσκέφτηκε να πάει στου κυρού ν- του τον τάφο. Κι εκείά 'κατσε και του κουβέδιαζε δακρυσμένος, τρεις μέρες και τρεις νύχτες. Τα μεσάνυχτα τση τρίτης αργατινής γροικά ένα τσάχαλο μέσα στην άρκλα. Κι ετρίζανε τα κόκκαλα του κυρού ν- του. Γροικά μια φωνή αυστηρή να του λέει: «Δεν είπα τση μάνας σου να μη σου φανερώσει ποτέ το επάγγελμά μου, γιατί 'θελα μπλέξεις σε δίπλες αξεμίστευτες; Μα, πάλι δα σε βοηθήσω 'πο 'κειδά που κείτομαι, γιατί 'σαι σπλάχνο μου και σε ψυχολυπούμαι. Πήγαινε να πεις τση μάνας σου ν' ανοίξει την κασέλα. Κι εκείά στο παρακάσελο, μέσα σ' ένα μαντήλι με δέκα κόμπους έχω χωσμένο το δαχτυλίδι μου. Πάρε το κι άμε στο παλάτι. Τέντωσε στο ταβάνι την προβιά κι όπου χρειάζεται καρφί, να σταυρώνεις με το δαχτυλίδι και δα κυλήσει κειδά την ίδιαν ώρα κι ετσά μόνο δα γενεί 'τονά που θες.» Εσταμάτησε ύστερα το τσάλαχο τση άρκλας κι επάψανε να τρίζουνε τα κόκκαλα του κυρού ν- του, ήπαψε κι η εμιλιά ν- του. Προσκυνά κείνος τον τάφο, σταυροκοπιέται και φεύγει. Πάει στη μάνα ν- του, βρίσκει ν- του το δαχτυλίδι και την άλλη μέρα πάει στο παλάτι: «Ἡρθα, βασιλέα μου, να στερεώσω την προβιά του λιονταριού στο φιλντισένιο δώμα. Μόνο να δώσεις διαταγή να 'ρθουνε βοηθοί με σκάλες.» Ετσιδά γίνηκε κι ήλαμψε το παλάτι από το λαμπερό δέρμα.

Μα ήνοιζε κι η όρεξη του βασιλιά που σκέφτηκε πως, αφού μπορεί να κάμει τόσο δύσκολα πράματα, εμπόρειε να του φέρει και την πιο όμορφη κοπέλα του κόσμου. Αυτή ήτونه του Εννιάτου Ζελήμ, δηλαδή του Εννάτου Σελήμ, η θυγατέρα που η ομορφιά τζη ήτونه ζακουστή σ' ολόκληρο τον κόσμο. Λέει το του παλικαριού κι εκείνος πάλι ήπεσε σε βαθιά συλλογή και σφάκα. Πώς ήθελα δα να καταφέρει ένα τόσο δύσκολο πράμα, να βρει και να του φέρει την ομορφότερη κοπέλα του κόσμου... Και πού να 'τونه δα, αλήθεια, σε ποιον τόπο και ποια χώρα το παλάτι του Εννιάτου Ζελήμ; Κι ανέ ν- το βρισκε, εύκολο ήτανε να πάρει την κοπέλα και να του τη φέρει; Ἡκλαιγε και τα δέντρη μάραινε κι εσκέφτηκε πάλι να πάει στον τάφο του κυρού ν- του. Τρεις μέρες και τρεις νύχτες επικαλούντανε το πνέμα του κι ήπηρε πάλι σαν και την πρώτη φορά την αυστηρή απάντηση. Η πίκρα του κυρού ν- του ήτونه μεγάλη, επειδή εγίνηκε κυνηγός. Μα τ' αρμήνεψε όμως όσα ήθελε. Εξαναπήε στο παλάτι και λέει του βασιλιά:

«-Θα πάω, βασιλέα μου, να σου φέρω του Εννιάτου Ζελήμ τη θυγατέρα, μα θέλω να μου δώσεις πολλά πράματα για να ξεκινήσω.»

«-Ἰντα θες κι εγώ δα σου τα δώσω.»

«-Θέλω να μου ετοιμάσεις να πάρω μαζί μου, σαράντα καράβια κρασί, σαράντα καράβια γάλα και σαράντα καράβια σκλάβους.»

Ε, ετοιμαστήκανε, στόλος ολόκληρος, κι εξεκινήσανε μέσα στσι απέραντες θάλασσες. Απ' όποια πολιτεία περνούσανε, σταματούσανε κι ερωτούσανε: «Μην πα να κατέχετε πού βρίσκεται του Εννιάτου Ζελήμ η θυγατέρα;» Κιανείς δεν εκάτεχε. Μα σε μιαν πολιτεία τού

λένε: «Εμείς δεν κατέχομε, μα επαδέ κοντά κάθεται σε μια σπηλιά του βουνού ένας μεγάλος δράκος που τα κατέχει όλα κι εκείνος μπορεί να σε βοηθήσει». Βάνει την ίδια ώρα τσοι σκλάβους και χτίζουε στη ριζαοριά μια θεόρατη δεξαμενή και μέσα κεια βάνει και κουβαλούνε το μισό γάλα από τα καράβια και χύνουν το μέσα. Ύστερα σέρνει φωνή μεγάλη μαζί με όλους τσοι σκλάβους και καλεί το δράκο να πορίσει από τη σπηλιά και να 'ρθει να τον ανταμώνει. Γροϊκά ο δράκος και πορίζει και θωρούνε αυτοί ένα θερίο πανύψηλο να βγαίνει κι ήτονε η κεφαλή ν- του σαν το μεγάλο ριζιμιό χαράκι. Κι ήτανε τα χέρια ν- του και τα πόδια ν- του τριχωτά και τοσονά μεγάλα και δυνατά που εύκολα εμπόρει να ξεριζώσει τα μεγαλύτερα δεντρά του δάσους. Η φωνή ν- του ήκανε τη γης να τρέμει... Εσαστίσανε να τον ε- δούνε. Ευτυχώς όμως που του 'χανε το γάλα ν- του έτοιμο, ειδημή 'θελα τσοι χαφτεί όλους. Ήκαμε μια ρουφιά το γάλα τση δεξαμενής, εσκούπισε με την ανάποδη παλάμη του τη μπουκιά ν- του και τσοι ρωτά βροντερά:

«-Μια και μ' εδροσίσετε, ίντα θέλετε από μένα;»

«-Θέλομε να μας ε- πεις πού δα βρούμε του Εννιάτου Ζελήμ την όμορφη θυγατέρα.»
Εκείνος τως ε- κάνει: «Θωρείτε πώς είμαι; Θωρείτε τα χάλια μου; Βασιλιόπουλό 'μουνε κι εγώ, μα μ' εμαγέμανε οι δράκοι που 'χουνε τη βασιλιοπούλα που γυρεύγετε, του Εννιάτου Ζελήμ τη θυγατέρα. Επήγα κι εγώ να τη βρω και να την παντρευτώ, μα βρέθηκα μαγεμένος. Πάρετε όμως τηνέ την τρίχα από πάνω μου και κάμετέ ν- τηνε κι ευτύς δα παρουσιαστώ να σας ε- βοηθήσω.»

Φεύγουνε αυτοί με τα καράβια και πάνε σε άλλη χώρα μακρινή. Ρωτούνε πάλι πού δα βρούνε του Εννιάτου Ζελήμ την όμορφη θυγατέρα. Πάλι όμως τον επέψανε σ' ένα τρομερό δράκο που ήτανε πάνω σε μια σπηλιά του βουνού. Εκεία τσοι πέψανε να βρούνε την απάντηση. Σαν και την πρώτη φορά, επρόβαλε ένας άγριος δράκος και τως είπε κι αυτός τα ίδια: πως τον είχανε μαγεμένο οι δράκοι, άμα πήγε να γυρέψει και να βρει του Εννιάτου Ζελήμ την όμορφη θυγατέρα. Μα και σ' εκείνον πάλι εχτίσανε μια μεγάλη δεξαμενή και τη γεμίσανε κρασί, που το 'καμε μια ρουφιά ο δράκος. Τως ε- λέει: «Πάρετε μιαν τρίχα από πάνω μου, κι, ανέ με χρειαστείτε, κάμετέ ν- τη κι εγώ δα παρουσιαστώ αμέσως να σας ε- βοηθήζω.»

Μισεύγουνε πάλι καταρωτόντας και πάνε σε μιαν άλλη μακρινή πολιτεία, ρωτούνε τα ίδια και πάλι τως ε- λένε πως ένας δράκος που ζει στο δάσος με τσι καρυδιές, αυτός μόνο κατέχει να τως ε- πει ό,τι θέλουνε. Βάνει πάλι το παλικάρι τσοι σκλάβους και χτίζουε μια μεγάλη δεξαμενή και τη γεμίζουν με το άλλο εμισό γάλα που είχανε κρατισμένο. Πάνε πιο πέρα στο δάσος να του φωνιάζουε και θωρούνε ένα θεόρατο θερίο, φοβερό και τρομερό, πιο άγριο και πιο μεγάλο από τον πρώτο δράκο, να πηδά από δεντρό σε δεντρό και να τρώει στρουφοκάρυδα. Φωνιάζουνέ ν- του: «Δράκο, έλα να σου πούμε». Σιμώνει αυτός, θωρεί τη δεξαμενή, βάνει την κεφαλά ν- του και ρουφά όλο το γάλα που είχε μέσα. Εγλύκανε του κακομοίρη το στυφόστομά ν- του με το γάλα κι εμαλάκωσε η πανιασμένη ν- του γλώσσα.

«-Για το καλό που μου κάματε και μου ξεστίψετε το στόμα μου, ίντα χάρη θέλετε να σας ε- κάμω.»

«-Θέλομε να μας ε- πεις πού δα βρούμε του Εννιάτου Ζελήμ την όμορφη θυγατέρα.»

«-Θωρείτε κι εμένα τα χάλια μου και την αγρισύνη μου; Βασιλιόπουλό 'μουνε και μ' εμαγέψανε οι δράκοι. Μα για να τσοι βρείτε, δα πάτε στου κυρού τζη του Άρχοντα, του Εννιάτου Ζελήμ κι εκείνος δα σας ε- πει πού ακριβώς δα τη βρείτε.»

Εκαταλάβανε αυτοί πως και οι τρεις δράκοι που παντήζανε ήσανε βασιλιόπουλα κι εθέλανε κι εκείνοι να βρούνε του Εννιάτου Ζελήμ την όμορφη θυγατέρα. Είδανε και τα κακά ν- τως ποδόσα. Εφοβηθήκανε μην πα να πάθουνε τα ίδια, μα δεν εμπορούσανε μπλιο να κάμουνε το οπίσω. Αφού αρχίζανε, ήπρεπε να συνεχίσουνε και πάνε επιτέλους στο παλάτι του Εννιάτου Ζελήμ. Επήρανε όμως άλλη μιαν τρίχα από τον τρίτο δράκο που τως τη χάρισε και τως είπε πως, άμα δούνε ζόρε, να κάψουνε την τρίχα, να τρέξει κι αυτός να τσοι βοηθήσει.

Άμα 'φτάζανε στο παλάτι του Εννιάτου Ζελήμ, εγυρέψανε τον Άρχοντα να τον ε- δούνε και τον ερωτούνε:

«-Που 'ναι η θυγατέρα σου;»

«-Μακάρι να κάτεχα κι εγώ, παιδιά μου, να σας ε- πω πώς δα τη δείτε. Γιατί μου την κλέψανε οι σαράντα δράκοι και την έχουνε μαγεμένη. Εάν καταφέρετε και μπειτε στον πύργο ν- τως και την κάμετε να μιλήσει τρεις φορές, ετοτεσάς δα λυθούνε τα μάγια. Θα σκάσουνε οι σαράντα δράκοι και δα γλιτώσει το παιδί μου, να την πάρετε να μου τη φέρετε, να τη δω κι εγώ να γιάνει η ψυχή μου. Μα για να μπειτε όμως είναι δύσκολο, γιατί στην Πύλη φρουρούνε δυο μεγάλα άγρια λεοντάρια. Ανέ βρείτε τον τρόπο να περάσετε, καλά θα 'ναι.»

«-Ε, 'ζα μου μένα από κεια και πέρα. Φτάνει με απού 'μαθα όσα 'θελα.»

Παίρνει το λοιπόν τέσσερα αρνιά κι ένα παπαγαλάκι μέσα σ' ένα κλουβί και πάνε μαζί με μερικούς σκλάβους στον πύργο των σαράντα δράκων. Πετούνε οι σκλάβοι καθενός λιονταριού από ένα αρνί και χώνουνται κι ανιμένανε να γιαγείρει το παλικάρι. Εκείνος επρόλαβε την ώρα που εκατασπαράζανε τ' αρνιά τα λεοντάρια και χύνεται μέσα στον πύργο. Σκαλώνει ωσάν την αστραπή τσι σκάλες και βγαίνει στα πατώματα του πύργου. Εκειδά από μια μεσόπορτα θωρεί τη βασιλιοπούλα να κάθεται βουβή και παραπονεμένη. Ούτ' εμίλειε ούτ' ελάλειε. Μιλεί τζη, το ίδιο αυτή. Ρωτά ν- τηνε, αφού 'βαλε πρώτα το κλουβί του παπαγάλου από κάτω στο τραπεζάκι τζη. «Πε μου, βασιλιοπούλα μου, πού 'ναι οι σαράντα δράκοι που σ' έχουνε μαγεμένη.» Μιλιά εκείνη. «Μίλησέ μας, βασιλιοπούλα μου, που σου φέρνομε τα χαιρετίσματα του κυρού σου που σε λαχταρά και σ' ανιμένει.» Ούτε σφήνα πάλι δεν ήβγαλε. «Ε, πε μας γιάντα σ' έχουνε παδέ ολομόναχη;» Το ίδιο. «Ε, το λοιπόν», τση λέει το παλικάρι, «μια και δε μιλείς δα σου πω ένα παραμύθι να περάσει η γι- ώρα σου.» Κι αρχίζει:

«Μια φορά κι έναν καιρό ήτονε τρεις φίλοι: ένας χτίστης, ένας παπάς κι ένας μαραγκός. Αυτοί ευρεθήκανε σε μέρος αλαργινό κι εσκεφήκανε, για να μην ξεχνά καθανείς

τους την τέχνη ν- του να βρει κατιτίς ν' απασχολείται. Βρίσκει ο χτίστης έναν παλιόν τοίχο κι ήρχιζε να τον ε- γκρεμίζει, για να τον ε- ξαναχτίσει. Εκεία που τον εγκρέμιζε, βρίσκει ένα κιβώτιο. Ανοίγει το κιβώτιο και θεωρεί μέσα μιαν όμορφη κοπέλα...» Μετά συμπληρώνει: «Γροικάς, καλό μου τραπεζάκι;» ρωτά δήθεν το τραπεζάκι. Μα είχε από κάτω το κλουβί με τον παπαγάλο, που ήτονε δασκαλεμένος, και απαντά φωναχτά: «Γροικό κι αμέ δε γροικό;» Τόσο παράξενο φάνηκε τη βασιλοπούλας ν' ακούσει εκείνη τη φωνή που δεν εσυγκρατήθηκε κι ερωτά: «Μα τι στο καλό, μιλεί το τραπεζάκι μου;» Ολόχαρο το παλικάρι που την ήκουσε να μιλεί κάνει: «Πάει η πρώτη!», δηλαδή, εμίλησε μια φορά. Ύστερα παίρνει με τρόπο το σκεπασμένο κλουβί και τη λέει: «Βασιλοπούλα μου, αύριο δα ξανάρθω να συνεχίσουμε το παραμύθι.» Και φεύγει.

Οι δράκοι όμως εκαταλάβανε πως εμπήκε κιανείς μέσα στο δωμάτιο τη βασιλοπούλας και, για να τον εμποδίσουνε να ξαναπάει, εχαλάσανε τσι μεγάλες σκάλες του πύργου σε πολλά σημεία. Την άλλη μέρα εξανάπηρε πάλι τέσσερα αρνιά όπως και την πρώτη φορά. Δυο να ρίξει άμα μπαίνει και δυο άμα βγαίνει, για να μην τον ε- φανε τα λεοντάρια. Τη δεύτερη μέρα λοιπόν εμπήκε πάλι μέσα με τον ίδιο τρόπο, μόνο που δυσκολεύτηκε στσι σκάλες του πύργου. Εβάσανε πάλι το κλουβί, το 'βαλε με τρόπο μέσα και τ' άφησε πάλι από κάτω στο τραπεζάκι και ... δασκαλαμένο το παπαγαλάκι να απαντήσει σωστά στο σημείο που 'πρεπε! Λέει πάλι το παλικάρι: «Ήρθα, βασιλοπούλα μου, να συνεχίσω το παραμύθι, που σου 'λεγα οψές, από το σημείο που σταμάτησα.»

»Κοντά στον τοίχο που εχάλανε ο χτίστης ήτονε ένα εκκλησιδάκι κι επήγαινε κι ήκανε κεια την ψαλτική του ο παπάς, για να μην ξεχνά την τέχνη ν- του. Άμα όμως είδε πως ο φίλος του ήυρε μιαν κοπελιά στο κιβώτιο μέσα, είπε να πάει να τη ψάλλει μερικά τροπάρια, μπας και αναστηθεί. Και πραγματικά η κοπελιά σηκώθηκε ολοζώντανη.» «Γροικάς, καλό μου τραπεζάκι;» ρωτά δήθεν το τραπέζι, μα το παπαγαλάκι από κάτω απαντά: «Γροικό, βέβαια, γροικό...» Πάλι εσάστισε η κοπελιά που ήκουσε να μιλεί το ... τραπεζάκι και κάνει: «Τι στο καλό ... Πάλι ξαναμίλησε το τραπεζάκι;» Ολόχαρο πάλι το παλικάρι, που κατάφερε τη βασιλοπούλα να την ε- κάμει να μιλήσει για δεύτερη φορά, τη λέει: «Πάει κι η ...δεύτερη. Αύριο δα ξανάρθω να σου πω το υπόλοιπο παραμύθι...»

Φεύγει, μα πώς να κατεβεί που οι δράκοι είχανε κι άλλη ρημαγή; Τσουρλιχτός εκατέβηκε. Και την τρίτη μέρα, που ξαναπήε πάλι με το κλουβί για να ... ζετελέψει το παραμύθι, οι εζημιές ήτονε πάλι μεγάλες. Ευτυχώς τα λεοντάρια επετσοσέρνανε ακόμη τ' αρνιά να τα φάνε και δεν τον επειράζανε στσι σκάλες και την τρίτη φορά με τσοι σκλάβους του πετά άλλα δύο. Βγαίνει απάνω στον πύργο με χίλια βάσανα, βάνει πάλι το κλουβί κάτω από το τραπεζάκι και συνεχίζει να πει το παραμύθι τη βασιλοπούλας, να τη το αποτελειώσει. Λέει τζη: «Ο τρίτος φίλος, βασιλοπούλα μου, ήτονε μαραγκός κι εμαραγκόνευγε ένα κασόνι μεγάλο σαν τον πύργο, απου 'μαστε δα, για να βάλει μέσα τσοι σαράντα δράκους να ξεμπερδέσει η κοπελιά που ήτανε στα χέρια ν- τως μαγεμένη. Και να δεις, βασιλοπούλα μου, που το

κατάφερε και τσοι στρίμωξε όλους μέσα κι εγλίτωσε η βασιλιοπούλα. Επαδ' ετελείωσε και το δικό μου παραμύθι.»

«-Γροικάς τραπεζάκι μου;»

«-Γροικώ, γροικώ ...» κάνει ο παπαγάλος κι εθάρρειε πάλι η βασιλιοπούλα πως εμίλησε το τραπέζι, και λέει: «Μα τι στο καλό... Πάλι εξαναμίλησε το τραπεζάκι;» Ε, αυτό ήτανε. Εσυμπληρωθήκαν οι τρεις φορές που ήτανε να μιλήσει η μαγεμένη βασιλιοπούλα. Την ίδια ώρα ακούστηκε μέσα κι όζω στον πύργο ένας τέτοιος κρότος, σαν μπούρμπαδος μεγάλου κανονιού. Ήτανε η στιγμή που εσκάσανε μαζωμένοι οι σαράντα δράκοι κι ελυθήκανε τα μάγια τση βασιλιοπούλας. Την παίρνει ο ντεληκανής πλια, την πάει στον πατέρα τζη κι εκαταχάρηκε ο κακομοίρης, που την εξανάδε ζωντανή σαν και πρώτα. Ύστερα λέει του κυρού τζη:

«- Άμα θες, βασιλιά μου, να 'ρθεις να την πάμε στον άλλο βασιλιά να τη δει, γιατί εκείνος μ' έπεψε μ' όλα ετούτα τα καράβια και τσοι σκλάβους να βρω του Εννιάτου Ζελήμ την όμορφη θυγατέρα. Κι αφού 'σαι κι εσυ ο κύρης τση, ο Εννιάτου Ζελήμ, έλα μαζί μας, γιατί ο άλλος βασιλιάς θέλει τη θυγατέρα σου να την ε- κάμει βασίλισσά ν- του.»

«- Ε, να 'ρθω θέλει κι εγώ.»

Εγιαγείρανε όλοι μαζί με τα καράβια όλα στο παλάτι του πρώτου βασιλιά, που τους υποδέχτηκε με μεγάλες τιμές και γλέντια. Ύστερα λέει του παλικαριού: «Εγώ, παιδί μου, είμαι μπλιο αρκετά μεγάλος, για να παντρευτώ τέτοια μικρή και όμορφη κοπέλα και σου τη χαλαλίζω, να την ε- πάρεις εσύ, που τόσο κοπίασες ίσαμ' εδά και σε λίγα χρόνια θα είσαι ο διάδοχός μου στο θρόνο. Μα για να γενούνε όλα τανά, πρέπει να μου κάμεις ακόμη τρία κατορθώματα. Κι ανέ ν- τα καταφέρεις και γαμπρό μου da σε κάμω και διάδοχό μου.» Εκείνος εντουχιούντισε πως δεν ζεμπλέχνει εύκολα από τονέ το βασιλιά. Και του κάνει με απόφαση:

«-Ε, λέγε τα, βασιλέα μου, και τ' αποδέλοιπα τρία, να δούμε ανέ ζετελέσομε κιαμιά βολά.»

«- Το πρώτο είναι ότι μια εβδομάδα da βάλω τσοι μαγέρους μου να μαγερεύουνε τα καλύτερα φαγητά. Πρέπει όμως να τα τρώς όλα, να μην αφήνεις θρουλί, ειδεμή χάνεις το στοίχημα.»

Εθυμήθηκε αυτός τσι τρεις τρίχες τω δράκω που 'χε χωσμένες κι ήβαλε με το νου ν- του πως ήθελα του συντράμουν. «Εν τάξει, βασιλέα μου» του λέει. «Μαγέρευε.» Ερχίζανε οι μαγέροι να μαγερεύουνε κι ό, τι ώρα ήτανε όλα έτοιμα, βγάνει την τρίχα του πρώτου δράκου και την ε- καίει. Φανερόνεται αυτός, αλλά αόρατος απού τσ' άλλους.

«-Ετονέ κι ετονέ» του κάνει το παλικάρι.

«-Και για τονά στενοχωράσαι;» κάνει ο δράκος. «Την καλύτερη κι ευκολότερη δουλειά.» Κουβαλούνε τα φαγιά, κάνει πως τρώει ο νέος, χαλουφτανίζει ο δράκος και σε μια ολιά ίχνος δεν υπήρχε. Πάει το πρώτο στοίχημα.

Λέει του βασιλιά να του πει το δεύτερο: « Ένα μπάνιο έχω στο παλάτι μεγάλο με πολλές δεξαμενές νερού. Κειονά το νερό να βάλω να το βράζουνε μια εβδομάδα. Κι ό, τι να βράσει καλά, να παίζει μεγάλους χόχλους, να μπει μέσα να κάνεις μπάνιο. Ανέ ν- τα καταφέρεις και δε ζεματιστείς την ώρα που θα μπανιαρίζεσαι, κερδίζεις, αλλιώς χάνεις.» Τσουδίζει αυτός την τρίχα του δεύτερου δράκου και νά τονε κι εκείνο· αόρατος από τσ' άλλους! Λέει ν- του:

«-Το βραστό νερό, που να μπω να κάμω το μπάνιο μου, θέλω να μου το κάμεις φτόχλιο.»

«-Εντάξει!» κάνει ο δράκος.

Από τη μια μεριά συμπαίνανε τα ζύλα κι εβράζανε το νερό κι από την άλλη τ' άδειαζε ο δράκος κι εσυμπλήρωνε με παγωμένο. Κι αμά 'ρθε η ώρα να μπανιαριστεί ο νέος, το νερό ήτονε φτόχλιο. Εμπήκε κι εμπανιαρίστηκε με τόση ευχαρίστηση κι εσάστισε ο βασιλιάς για την αντοχή ν- του στο κάψιμο...

«Ε, μα εδά να σου πω και το τρίτο. Για, να δούμε;». Λέει ο βασιλιάς το τρίτο στοίχημα: «Ετηνέ τη φορά να καλέσω τα πιο γενναία παλικάρια της χώρας μου, τσοι πιο γενναίους πολεμιστές μου. Ανέ ν- καταφέρεις να τα βάλεις μαζί ν- τους και να τσοι νικήσεις, ε, ετοτεσάς χαλάλι σου η βασιλιοπούλα!» Κουβαλιούνται όλοι οι πολεμιστές πάνοπλοι και καβαλάρηδες. Κάει και το παλικάρι την τρίχα του τρίτου δράκου και νά τονε καβαλάρης σ' ένα άλογο τοσονά μεγάλο που ήπιανε την εμισή πλατεία! Καβαλικεύει κι ο νέος το δικό ν- του άλογο κι αρχινήζανε τον αγώνα. Ωσάν τα στάχνα που τα θερίζανε κι επέφτανε καταγής, ετσά ήρχινε κι ο δράκος τσοι πολεμιστές. Τρομάρα ήπιασε το βασιλιά μην του σκοτώσει τσοι καλύτερους πολεμιστές του, και δίδει διαταγή να σταματήσει ο αγώνας. Δεν εμπόρειε να κάμει αλλιώς και του λέει του κοπελιού: «Χαλάλι σου, γνιε μου και διάδοχέ μου, και η βασιλιοπούλα, μα κι ο θρόνος μου!»

Ετοιμάσανε τσοι γάμους και το τι γίνηκε δε μπορεί να το βάλει ο νους τ' ανθρώπου. Επροσκάλεσε και τη μάνα ν- του τσοι χαρές του κι εμνημόνευγε και τον κύρη ν- του, που του σύντραμε με τσ' αρμύνειες του τσοι δύσκολους αγώνες που του 'χε φυλαμένους η μοίρα με το επάγγελμα του κυνηγού. Μα εδά όμως, μόνο χαρές και γλέντια! Ναι!

Κι εγίνηκαν γάμοι και χαρές

και ξεφάντωσες πολλές.

Κι ήμουνε κι εγώ ' κειδά

κι επεράσαμε καλά...

Μα πιο καλά τα πέρασε,

τρώγοντάς μου το κουλούρι,

εκειοσάς ο σκύλος ο κουντούρης!

Η ταυτότητα του παραμυθιού

Το παραμύθι «Του Εννιάτου Ζελήμ η θυγατέρα» το αφηγήθηκε στην Ειρήνη Ταχατάκη (2012) η αδελφή της Μαρίκα Αρναουτάκη-Ουσταγιαννάκη (1932), υπάλληλος του

Αγροτικού Συνεταιρισμού Αρχανών και τώρα συνταξιούχος. Και οι δυο αδερφές άκουγαν συχνά τη μάνα τους να το λέει στις βεγγέρες και στα νυχτέρια που έκανε εκείνη ράβοντας. Ακόμη και σήμερα θυμούνται την αγαλλίαση που τους προκαλούσε η αφήγηση, παρόμοια μ' εκείνη που ομολογεί ο βασιλέας Αϊδίν προς τη Χαλιμά, κάθε φορά που τελειώνει μια ιστορία με τα ταξίδια του Σεβάχ Θαλασσινού (Κεχαγιόγλου 1998). Μακράς διάρκειας η αφήγηση, γοητευτικές περιγραφές, καταστάσεις ισορροπημένες ανάμεσα στον τρόμο και τον έλεο! Το εντυπωσιακό στην υπόθεση αυτού του παραμυθιού είναι η πρωτεϊκή του φυσιογνωμία: γιατί βρίσκουμε μοτίβα που ανήκουν σε διάφορους παραμυθιακούς τύπους, αλλά το ίδιο δεν ανήκει σε κανέναν από αυτούς. Θα αναφέρουμε ορισμένα παραδείγματα: α) Ο ήρωας σκοτώνει σαράντα δράκους, επομένως, μπορεί να ενταχθεί στον παραμυθιακό τύπο AT300 (: Ο δρακοντοκτόνος ήρωας) (Πεγκλίδου 1999, 21), β) Η απόφασή του να ακολουθήσει το επάγγελμα του πατέρα του, να γίνει, δηλαδή, κυνηγός, καθιστά το παραμύθι εντάξιμο στον παραμυθιακό τύπο AT304 (: Ο κυνηγός) (Αγγελοπούλου 1999, 121). Στο παραμύθι «Ο Σαραντάρης» (Αγγελοπούλου 1999, 123-128), που ανήκει στον ίδιο τύπο, κάποιες ακολουθίες προέρχονται από τους άθλους του Ηρακλή (το πνίζιμο του φιδιού), όπως και στο παραμύθι που εξετάζουμε (η εξόντωση του λιονταριού και η δωρεά της λεοντής στον βασιλιά). Κοινή, επίσης, στα δυο παραμύθια είναι η μαθητεία των ηρώων σε «τέχνες»¹, παρά την αποστροφή που νοιώθει για το επάγγελμα ο δικός μας ήρωας. γ) Οι σαράντα δράκοι απήγαγαν τη θυγατέρα του Εννιάτου Ζελίμ και της πήραν τη λαλιά: ο ήρωας, επομένως, αναζητά τη μαγεμένη κόρη, που πολλές φορές η αφηγήτρια ονομάζει βασιλοπούλα (: παραμυθιακός τύπος AT 410: *Η μαγεμένη βασιλοπούλα*) (Μπρούσκου 1999, 643).

Προς τη δημιουργία νέου οικότυπου όπου μοτίβα άλλων παραμυθιακών τύπων υπηρετούν διαφορετική πλοκή, συντελούν δύο ακόμη στοιχεία: α) η παρουσία του Εννιάτου Ζελήμ και της θυγατέρας του και β) η γεινίαση ζωντανών και νεκρών. Το πρώτο στοιχείο εισάγει τη διαπολιτισμική διάσταση και το δεύτερο μεταφυσική. Και όπως αναγνωρίζεται εδώ ο μακρινός απόηχος των άθλων του Ηρακλή, έτσι και ο «Εννιάτου Ζελήμ» φαίνεται να είναι μια αποδυναμωμένη φιγούρα του Σελήμ του Α' (1512-1520), έννατου μετά τον Μωάμεθ τον Πορθητή, σουλτάνου της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Η τυπολογία του καιρού και του χρόνου στο παραμύθι «Του Εννιάτου Ζελήμ η θυγατέρα» ή πώς προχωρούν τα νιάτα στη ζωή;

Στο παραμύθι «Του Εννιάτου Ζελήμ η θυγατέρα» διακρίνονται δυο εννοιολογικές κατηγορίες του χρόνου: ο καιρός και ο χρόνος. Στην πρώτη κατηγορία τα γεγονότα επαναλαμβάνονται καθημερινά και είναι προβλέψιμα, ενώ στη δεύτερη τα γεγονότα

¹ Οι «τέχνες» αντιδιαστέλλονται από τα επαγγέλματα του εργάτη, του γεωργού και του «γραμματιζόμενου».

συμβαίνουν άπαξ. Και στη μια και στην άλλη περίπτωση η διάρκεια των δρωμένων άλλοτε καλύπτει εκτενείς περιόδους και άλλοτε είναι σύντομη. Στην αρχική κατάσταση ο πρωταγωνιστής μας ζει αρμονικά με την οικογένειά του, ο πατέρας είναι κυνηγός, πότε φέρνει πότε δε φέρνει τροφή, αλλά και με τα λίγα η ζωή κυλά στην ασφάλεια του *καιρού*. Στην πλοκή μας εισάγουν ο τραυματισμός και ο θάνατος του πατέρα κυνηγού που ανατρέπουν την καθημερινότητα. Τότε χρέη κηδεμόνα αναλαμβάνει η μητέρα που προσπαθεί να πραγματοποιήσει την απαγόρευση του άνδρα της· να μην επιτρέψει, δηλαδή, στο παιδί να γίνει κυνηγός, αλλά να το εισαγάγει στο *πολιτισμικό* γίνεσθαι της *κοινότητας*. Το σχολείο και η μαθητεία στις τέχνες είναι ένα στάδιο όπου υπάρχει το πρόγραμμα σύμφωνα με το οποίο χτίζει ο μαθητευόμενος τη γνώση· επαναλαμβάνοντας όσα έμαθε πριν και προσθέτοντας κάθε μέρα, μια συγκεκριμένη ώρα, λ.χ., ένα καινούργιο «πετραδάκι». Γι' αυτό ισχύει εδώ η έννοια του *καιρού*, που, αφ' ενός μεν δίνει τη σιγουριά στον άνθρωπο και τις ευκαιρίες μιας ασφαλούς επιβίωσης, αφ' ετέρου κρατά τον δικό μας ήρωα μέσα στον κόσμο της μητέρας.

Την ευδαιμονική κατάσταση του *καιρού* απολαμβάνει, όμως, ο ήρωας, όσο διάστημα πηγαίνει στο κυνήγι και επιστρέφει σώος και υγιής στο πατρικό σπίτι κάθε βράδυ, παρά την αγωνία της μητέρας του. Ο ίδιος απολαμβάνει τη φύση, την ελευθερία του, χαίρεται με το ταλέντο που έχει κληρονομήσει από τον πατέρα του.

Σύντομης διάρκειας είναι οι περίοδοι (τελετουργική μορφή του *καιρού*) κατά τις οποίες ο ήρωάς μας επισκέπτεται τον τάφο του πατέρα του και ζητά τη βοήθειά του, για να μπορέσει να προχωρήσει στις άγνωστες και δύσβατες περιοχές των δοκιμασιών του, όταν πια έχει για τα καλά απαρνηθεί τη μάνα του και την ευημερία του. Το ίδιο συμβαίνει και με τις τρεις φορές κατά τις οποίες επισκέπτεται τη θυγατέρα του Εννιάτου Ζελήμ στον πύργο των δράκων. Τις πολλαπλές επαναλήψεις που συμβαίνουν εκεί θα αναπτύξουμε παρακάτω.

Αυτές οι περιπτώσεις, βέβαια, είναι η θετική όψη του *καιρού* στο παραμύθι μας. Γιατί την αρνητική όψη του βλέπουμε να τη βιώνουν οι τρεις δράκοι, που βοηθούν τον ήρωα και είναι τα τιμωρημένα και μεταμορφωμένα από τους σαράντα δράκους βασιλόπουλα που ήθελαν να πάρουν για γυναίκα του Εννιάτου Ζελήμ τη θυγατέρα. Στην ίδια κατάσταση βρίσκεται η κόρη και ο πατέρας της. Αλλά και τα *μαγικά δώρα*, το δαχτυλίδι και οι τρίχες των καλών δράκων έχουν διάρκεια και μαγική δύναμη που καταργούν τα εμόδια.

Αντίθετα, τα επεισόδια που συνδέονται με την αναζήτηση της μαγεμένης βασιλοπούλας, οι δοκιμασίες και οι περιπέτειες του ήρωα είναι γεγονότα του *χρόνου*. Συμβαίνουν μια φορά, συντελούν στην ενδυνάμωση του ήρωα, αντιστοιχούν στο λειτουργικό ηρωικό ζεύγος *αγώνα* vs *νίκη* συμβάλλουν στο *τέλος* που επαναφέρει τον *καιρό*! Ο γραμμικός χρόνος συνδέεται με τις διαβαθμίσεις της ηρωικής ιδιότητας, όπου, όμως, το μέλλον και το παρόν των αναζητήσεων χρειάζεται το παρελθόν και τη μυθική του

διάσταση. Σ' αυτή τη φάση ο ήρωας, ταυτόχρονα με την κλιμακούμενη κατάκτηση της ηρωικής του ιδιότητας, αρχίζει να σκέφτεται και να δρά ως πρόσωπο· γιατί συνειδητοποιεί τις αδυναμίες του και επιζητεί τον διάλογο με τον πατέρα, που ο θάνατος μπορεί να του έχει στερήσει τη ζωή, του έχει προσδώσει, εν τούτοις, την ικανότητα να συμβουλευεί το γιο του και να είναι αθάνατος. Από τον κόσμο και τον *καιρό του πατέρα* προέρχεται, άλλωστε, και το μαγικό δώρο, το δαχτυλίδι στη χρήση του οποίου διασταυρώνονται τελετουργικές παγανιστικές και χριστιανικές συνήθειες.

Η ανεύρεση της θυγατέρας του Εννιάτου Ζελήμ είναι η δυσκολότερη αποστολή, γιατί και τα εμπόδια των δράκων πρέπει να περάσει ο ήρωας και τη βασιλοπούλα να κάνει να μιλήσει τρεις φορές, για να σκάσουν οι σαράντα δράκοι που την κρατούν αιχμάλωτη και της έχουν στερήσει τη λαλιά. Στο παραμύθι, που επινοεί ο νεαρός και της το αφηγείται αποσπασματικά, εγκιβωτίζει τα προσωπικά του βιώματα από τη μαθητεία του στην τέχνη του ψάλτη, του χτίστη και του μαραγκού. Η υποδειγματική οικονομία στην πλοκή επιβεβαιώνει από τη μια μεριά τη σοφία της παροιμίας «Μάθε τέχνη κι ασ' τηνε» και από την άλλη τα βιώματα του πρωταγωνιστή μεταφέρονται σαν προειδοποιητικά μηνύματα, σαν γνώση, στη συνείδηση του αναγνώστη ή του ακροατή, ωφέλιμα και για τη δική του ζωή. Μήπως οι νέοι άνθρωποι σήμερα δεν αναγκάζονται να αλλάζουν επαγγέλματα ή να βρίσκονται σε ετοιμότητα απέναντι στη σκληρή εργοδοσία;

Το ίδιο παραμύθι μας βοηθά, επίσης, να δούμε ότι στη σχέση πατέρα και γιου αντανακλάται η φιλοσοφία της ζωής ανάμεσα στη φύση και στον πολιτισμό. Η ζωή μέσα στη φύση – το επάγγελμα του κυνηγού είναι αντιπροσωπευτικό - χαρίζει την ελευθερία, την περιπέτεια, την αναμέτρηση με τα ζώα, ενώ η ζωή στην κοινωνία εξασφαλίζει την ηρεμία αλλά και τη μονοτονία. Και δεν είναι τόσο δύσκολο να αντιληφθούμε ότι στο παραμύθι αποτυπώνονται η αγωνία των γονιών για τον επαγγελματικό προσανατολισμό των παιδιών τους και η επιθυμία τους να ασχοληθούν αυτά με προσοδοφόρες δουλειές, όπως είναι οι τέχνες που εξασφαλίζουν προβλέψιμη και ήρεμη καθημερινότητα, σε αντίθεση με επαγγέλματα όπου ο αστάθμητος παράγων της φύσης τούς εκθέτει σε κινδύνους. Μη και δεν το επισημαίνει, άλλωστε, η λαϊκή παροιμία:

*Του κουμαρτζή, του κυνηγού και του ψαρά το πιάτο
εφτά φορές είν' αδειανό και μια φορά γεμάτο!*

Την απότομη απομάκρυνση από τη φύση την απωθεί, βέβαια, το παραμύθι και υποσυνείδητα στρέφει τον νεαρό ήρωα προς τον κόσμο της· γιατί, ωσάν από κληρονομική έλξη, επιλέγει το επάγγελμα του πατέρα και αισθάνεται την ευδαιμονική πληρότητα που του χαρίζει η ίδια η φύση· άφθονο κυνήγι, πλούσια ανταμοιβή των κόπων του, αισθητική απόλαυση, ώσπου η λαμπερή λεοντή, παράταιρη στο ταπεινό σπιτικό της μάνας του, γίνεται η αφορμή – εδώ λειτουργεί σαν το μαγικό χαλί – που τον μεταφέρει σε τόπους ανώτερους, στο παλάτι (κέντρο της εξουσίας, στον τάφο του πατέρα (μεταφυσική

επικοινωνία), στα βουνά (επικοινωνία με υπερφυσικά όντα και τη μαγεμένη θυγατέρα του Εννιάτου Ζελήμ). Αλλά και πάλι το παραμύθι προσωρινά ανεβάζει τον ήρωά του στον αφύσικο αυτό κόσμο όπου οι μεταμορφώσεις και οι μαγείες αποδυναμώνουν την ανθρώπινη ύπαρξη και, αυτό, μόλις το παλληκάρι καταφέρει την κόρη να μιλήσει ξανά και εξαφανίσει το πνεύμα του κακού, τους σαράντα δράκους, επιστρέφει στην περιοχή της επικράτειάς του, έτοιμος να κερδίσει τον υπερφίαλο βασιλιά και να κυβερνήσει τη χώρα.

Η πλοκή, επομένως, προγραμματίζεται έτσι ώστε στην άγρια φύση με τα φιλικά και εχθρικά υπερφυσικά όντα να εκτυλιχθεί η περιπέτεια ωρίμανσης του ήρωα, που τη διαδέχεται η ανάληψη διοικητικών και πολιτειακών καθηκόντων. Οι εναλλαγές της ζωής ανάμεσα στη φύση και στην πόλη αντιστοιχούν στις αναλογίες που διαπιστώνει ο Προπ ότι υπάρχουν μεταξύ των επώδυνων φάσεων μύησης των προϊστορικών παιδιών στον άγριο κόσμο της φύσης και της θρησκείας² και των δοκιμασιών που υφίσταται ο ήρωας, προκειμένου να επιτελέσει τον κύριο άθλο, που θα του χαρίσει και τη βασιλοπούλα. Ο ήρωας αισθάνεται αιχμάλωτος στους χώρους όπου μαθητεύει σε επαγγέλματα του χωριού ή της πόλης και γίνεται κυνηγός, παραβιάζοντας την απαγόρευση του πατέρα του. Η έλευση στο παλάτι σημαίνει την έναρξη δοκιμασιών που τις υφίσταται, αυτή τη φορά, σε μέρος όπου ζουν οι δράκοι (άγρια φύση με υπερφυσικά όντα). Ο πατέρας από *δωρητής* του *μαγικού μέσου* γίνεται *εμπνευστής* ιδεών και βοηθά τον γιο να βρει την κόρη του Εννιάτου Ζελήμ, που κρατούν αιχμάλωτη οι σαράντα δράκοι. Σταθμοί της πορείας του είναι οι συναντήσεις με υπερφυσικά όντα, καταβεβλημένα από την αποτυχία τους να απελευθερώσουν και να παντρευτούν την όμορφη βασιλοπούλα· γιατί οι δράκοι είναι μεταμορφωμένα βασιλόπουλα και τον βοηθούν να συναντήσει τον πατέρα της, που βουτηγμένος στη θλίψη, του διηγείται τα μάγια των σαράντα δράκων και υποδεικνύει πώς θα λυθούν αυτά.

Αποδέκτης αυτής της ιστορίας, όμως, είναι το σημερινό παιδί, που διαβάσει ή ακούει το παραμύθι και εξοικειώνεται με τις δύσκολες καταστάσεις· τις καταστάσεις που μπορεί το ίδιο να αντιμετωπίσει, με άλλη μορφή, ανά πάσα στιγμή, αργότερα. Το παραμύθι, όπως διαπιστώνουμε, επιβεβαιώνει την παρατήρηση του Τζιάνι Ροντάρι (1985) ότι «ο Προπ θεμελιώνει, για πρώτη φορά - μερικοί θα πουν σε επίπεδο 'συλλογικού ασυνείδητου' - ένα βαθύ δεσμό ανάμεσα στο προϊστορικό παιδί, που έζησε τις τελετές μύησης και στο παιδί των ιστορικών χρόνων που ζει ακριβώς με το παραμύθι μια πρώτη μύηση στην κοινωνία των ανθρώπων». Γιατί και εδώ έχουμε μια περίπτωση όπου τα

---

²Ο Προπ παραπέμπει στον Engels, ο οποίος στο έργο του *Anti-Dühring* συνοψίζει ξεκάθαρα ως εξής τον ορισμό της θρησκείας: «Κάθε θρησκεία δεν είναι τίποτε άλλο από τη φανταστική αντανάκλαση στο μυαλό των ανθρώπων των εξωτερικών δυνάμεων που ελέγχουν την καθημερινή τους ζωή, αντανάκλαση στην οποία οι γήινες δυνάμεις επιβεβαιώνουν τον τύπο των υπερφυσικών δυνάμεων. Στην αρχή της Ιστορίας οι δυνάμεις της φύσης δέχτηκαν αυτή την αντανάκλαση και καθώς εξελισσόταν η σκέψη αυτές οι δυνάμεις υπέστησαν μεταξύ των ανθρώπων ποικίλες και χειροπιαστές προσωποποιήσεις», (Propp 1984).

κατάλοιπα από τις τελετές μύησης είναι εμφανή στον κόσμο της φύσης, στον μεταφυσικό κόσμο των νεκρών και στον υπερφυσικό κόσμο των δαιμόνων. Ο ήρωας μετακινείται από τον τόπο που γεννήθηκε και ήξερε καλά, ένα τόπο πολιτισμένο, στην κοντινή φύση που του προσφέρεται με την άφθονη λεία κι από κει στο κέντρο διοίκησης στο παλάτι, ανεβαίνει σε βουνά, μπαίνει ξανά σε παλάτι μέσα στο οποίο κατοικεί το πολύτιμο πρόσωπο, η θυγατέρα του Εννιάτου Ζελήμ και περιβάλλεται από απειλητικούς δράκους. Όλα δυσκολεύεται να τα φτάσει ο ήρωας, γιατί είναι ψηλά και ο ανήφορος της αναζήτησης αντιστοιχεί στον ανήφορο της ζωής του κάθε παιδιού και του κάθε νέου. Γιατί ο αναγνώστης «ταυτίζεται με αρχέτυπες καταστάσεις και εμπειρίες, όπως είναι η σύγκρουση ανάμεσα στο καλό και το κακό, η χρήση της εξυπνάδας ενάντια στη δύναμη» (Κούπερ 1983) και τη βία.

Η ψυχοπαιδαγωγική έρευνα θα επεσήμαινε τη συμβολή του ίδιου παραμυθιού στην ανάπτυξη της προσωπικότητας του παιδιού· γιατί μέσω της αφήγησης βιώνει την αμφίσημη υπόσταση της φύσης, που είναι χώρος ελευθερίας και ψυχικής ικανοποίησης, αλλά και προθάλαμος του υπερφυσικού κόσμου, όπου ενεδρεύουν οι δυνάμεις του κακού. Και η πλοκή του παραμυθιού βασίζεται στις ιδιότητες του ήρωα, την ικανότητα της ευρηματικότητας, την τόλμη και την καρτερία για να προετοιμάσει την ισορροπία στη μελλοντική σφαίρα επιρροής του. Ως προς τον ήρωα της ανάγνωσης, όμως, τι γίνεται; Σήμερα έχει κι αυτός τις ανησυχίες του, τα ζόρια του, σε τι, λοιπόν, θα τον ωφελήσει να διαβάσει το παραμύθι; Στο σημείο αυτό θα επικαλεσθούμε τον εξής συλλογισμό του G. G. Jung:

Είναι σωστό αυτό που έχει ειπωθεί, ότι ο άνθρωπος αναπτύσσεται ανάλογα με το μέγεθος των καθηκόντων που αναλαμβάνει. Αλλά θα πρέπει να έχει μέσα του την ικανότητα να αναπτυχθεί γιατί διαφορετικά δεν πρόκειται να τον ωφελήσει ούτε το πιο δύσκολο καθήκον. Αντίθετα, το πιθανότερο είναι να τον συντρίψει (Jung 1983).

Αυτές τις ικανότητες που κρύβει μέσα του, χρειάζεται να ψάξει και να αναπτύξει ο σημερινός αναγνώστης του παραμυθιού.

Η Ποιητική³ του μυθικού κόσμου στο παραμύθι «Του Εννιάτου Ζελημ η θυγατέρα»

Στους ορισμούς που έχουν δοθεί κατά καιρούς για το μαγικό παραμύθι υπογραμμίζεται η εμφάνιση του μυθικού στοιχείου μέσα στην καθημερινότητα των προσώπων της πλοκής, με τη μορφή του υπερφυσικού ή του μαγικού, που μεταβάλλει καταστάσεις, μεταμορφώνει όντα και ανατρέπει ζωές⁴. Ο Προπ, βέβαια, δεν δέχτηκε αβασάνιστα ως διακριτικό γνώρισμα των παραμυθιών αυτής της κατηγορίας την παρουσία αλλόκοτων όντων, διότι ως μαγικά θεωρούσε τα λαϊκά παραμύθια στα οποία επαναλαμβάνονται σταθερά ορισμένες λειτουργίες – μέχρι τριάντα μία (31), που διαμορφώνουν τον ήρωα. Οι λειτουργίες αυτές διαπίστωσε ότι αντιστοιχούν στη δράση (άσκηση, δοκιμασία, άθλος) που έπρεπε καθ' υπόδειξιν του δασκάλου-μάγου να αναλάβει το κάθε παιδί των προϊστορικών χρόνων στις τελετές μύησης, για να γίνει άνδρας. Βλέποντας, όμως, ότι το αποκαλυπτικό, το τελετουργικό στοιχείο του «άλλου» κόσμου έμενε έξω από την έρευνά του, ο Ρώσος λαογράφος το ενέταξε, στη σφαίρα επιρροής των δρωσών δυνάμεων⁵ και έτσι έγινε φορέας λειτουργιών. Σ' αυτή τη σύντομη παρουσίαση, εμείς μπορούμε να δούμε α) με ποια μορφή παρουσιάζεται το μαγικό στοιχείο, β) ποιο ρόλο έχει, γ) ποιες λειτουργίες επιτελεί, δ) πώς επηρεάζει τα πρόσωπα και ε) ποια είναι η σχέση του με την υπεράσπιση ή την καταπάτηση αξιών' γιατί αφ' ενός μεν η δρώσα δύναμη με τη μαγική ιδιότητα τεκμηριώνει την αντίληψη ότι ο αόρατος και ο ορατός κόσμος δεν απέχουν και πολύ μεταξύ τους, αφ' ετέρου δε το σύνολο των λειτουργιών που επωμίζεται το κάθε πρόσωπο ή τα πρόσωπα, σύμφωνα με τον ρόλο του, αντικατοπτρίζει τη διαλεκτική αγωνία της συλλογικής συνείδησης για τη συνοχή της κοινότητας. Πώς αλλιώς να αναπαρασταθεί, άλλωστε, η πάλη ανάμεσα στο καλό και στο κακό και πώς να χωρέσει στο δικό μας μυαλό, των απλών ανθρώπων, αν δεν τη δούμε να γίνεται σκηνή ή επεισόδιο μιας ιστορίας;

---

³Με τον όρο *Ποιητική* εννοούμε τον τρόπο με τον οποίο συντίθενται οι μύθοι, τα περιεχόμενα, σε ένα λογοτεχνικό έργο, ώστε η *μιμητική τους αναπαράσταση* να οδηγεί στην *κάθαρση* των παθημάτων και τη συγκίνηση που πηγάζει από αυτήν. (Αριστοτέλης). Επί πλέον, λαμβάνουμε υπόψη μας την προσέγγιση του όρου, όπως τη διατυπώνει ο Τοντόροφ' δηλαδή ως μελέτη της δουλειάς που κάνει ένας λογοτέχνης για να αποδώσει τη μοναδικότητα του λογοτεχνικού φαινομένου, τη *λογοτεχνικότητα*, στο έργο του. Άρα στην *Ποιητική* μελετούμε ταυτόχρονα τα περιεχόμενα, τη δομή των χαρακτήρων, την ιδεολογία και την αφήγηση, της οποίας οι τεχνικές και οι λειτουργίες των εκφραστικών της μέσων συμβάλλουν στο αισθητικό αποτέλεσμα. (Ducrot – Todorov 1972, Τοντόροφ 1989, Σηφάκης, 1988, Grube, 1995).

⁴Οι περισσότεροι μελετητές του παραμυθιού χαρακτηρίζουν ως μαγικά τα παραμύθια που περιέχουν το στοιχείο της μαγείας. Νεράιδες με καλές προθέσεις ανατρέφουν τα μωρά εγκαταλελειμμένων συζύγων, μεταμορφώνουν γριές σε όμορφες κοπέλες ή κακές μάγισσες δίνουν τη μορφή του ζώου σε παιδιά, σκευή της κουζίνας προσφέρουν από μόνα τους φαγητό κ. ο. κ. (Norton, 2007). «Στα μαγικά παραμύθια», παρατηρεί η Χρυσούλα Χατζητάκη-Καψωμένου (2002), «τα κύρια δρώντα πρόσωπα ανήκουν σε δυο κόσμους, τον πραγματικό και τον υπερφυσικό, χωρίς οι κόσμοι αυτοί να νοούνται διαφορετικοί και αλληλοαναιρούμενοι, ακριβώς, επειδή το μαγικό στοιχείο εντάσσεται στην καθημερινή ζωή των ηρώων».

⁵Οι ρόλοι, κατά τον Προπ (1978) είναι επτά, αναλαμβάνουν ομάδα λειτουργιών – και αυτοί αποτελούν σταθερά στοιχεία του παραμυθιού – και είναι οι εξής, σύμφωνα με τη σειρά που εμφανίζονται στην πλοκή α) αντίπαλος, β) δωρητής, γ) βοηθός, δ) το αναζητούμενο πολύτιμο πρόσωπο, ε) ο αποστολέας, στ) ο ήρωας και ζ) ο ψευδοήρωας.

Στο παραμύθι «Του Εννιάτου Ζελήμ η θυγατέρα», η εξόντωση των δράκων συντελείται έμμεσα, με την επιπόηση ενός ευφούς και αστείου τεχνάσματος που επαναφέρει τη φωνή στη βασιλοπούλα και έτσι αχρηστεύονται τα μάγια τους.

Ο Α.Ι. Greimas (1970), μελετώντας τριάντα τρεις λιθουανικές παραλλαγές του παραμυθιού με τις περιπέτειες του ατρόμητου ήρωα (Le Héros sans Peur) – θέμα ευρύτατα διαδεδομένο, άλλωστε, στα ευρωπαϊκά παραμύθια -, παρατήρησε ότι η ομάδα αυτή περιέχει τις εξής σημαντικές πληροφορίες για τη δομή της κοινωνικής «διακυβέρνησης» και τη θέση του ήρωα μέσα σ' αυτήν. Απαριθμώντας τα κυριότερα σημεία των παρατηρήσεών του, θα επιχειρήσουμε, ταυτόχρονα, να βρούμε παραδείγματα από τα δικά μας παραμύθια που συμφωνούν με τα γνωρίσματα του ατρόμητου, κατά τον Greimas, ήρωα:

1. Η κοινωνική τάξη στηρίζεται πάνω σε μια πολύ εκτεταμένη εξουσία, επιβεβλημένη τόσο από την υπακοή στους γέροντες (βασιλιάδες) (obeissance aux anciens) όσο και από τον φόβο προς το θείον (peur du sacré). Στο παραμύθι «Του Εννιάτου Ζελήμ η θυγατέρα», ο ήρωας παγιδεύεται ανάμεσα στην εξουσία του ηλικιωμένου βασιλιά και στον φόβο του ιερού τέρατος που εκπροσωπούν οι κακοί δράκοι και οι μάγισσες.
2. Η τροχιά αυτής της δράσης του δικαιολογείται, επειδή ο ατρόμητος ήρωας αρνείται την κοινωνία με τις αξίες, που εκπροσωπεί ο πατέρας-βασιλιάς και ένας ιερέας που μιμείται κακόπιστα τον θεό. Από την άλλη μεριά τού λείπει τελείως η διάθεση να γίνει αναμορφωτής της κοινωνίας, τα δε κατορθώματά του αποσκοπούν όχι στη βελτίωση του τόπου, αλλά στην εγκαθίδρυση ενός συστήματος με αξίες που έχουν, πιθανόν, τη δυνατότητα να εφαρμοστούν. Οι περισσότεροι ήρωες και οι ηρωίδες των μαγικών παραμυθιών της συλλογής μας ενσωματώνονται σ' αυτό το δυνητικό σύστημα αξιών που δεν υπάρχει έξω από αυτούς. Ακόμη και ο συγκινητικός αλτρονισμός του όφι, του μαγεμένου γιου, στο ομώνυμο παραμύθι προσλαμβάνει κοινωνικές προεκτάσεις, επειδή οι γονείς του μοιράζουν τα αγαθά που φροντίζει αυτός να έχουν, μόνο για τον εαυτό τους, ενώ η κοινότητα ζει στους παραδοσιακούς ρυθμούς.
3. Το «μαγικό στοιχείο», που έτσι κι αλλιώς έρχεται από «αλλού», θα έπαιρνε έτσι τη σημασία του πανταχού παρόντος μυθικού στοιχείου και οι ακολουθίες της ιστορίας που διηγείται το παραμύθι διέπονται εν μέρει από τον μυθολογικό κώδικα. Υπό την έννοια αυτή η αναχώρηση του ήρωα από τον τόπο, όπου βιώνει τις στερήσεις του, τον εισάγει σ' έναν μυθικό κόσμο· το περιεχόμενό του το καθορίζει η υπαρξιακή κατηγορία ζωή vs θάνατος και τα πρόσωπα που ζουν μέσα σ' αυτόν ανήκουν: α) στην ομάδα των ζωντανών νεκρών, που ζουν σε μια περιοχή γειτονική με των ζωντανών και έχουν μια παράλληλη μ' αυτούς ζωή, β) στην ομάδα των νεκρών που

κινούνται σ' ένα πεδίο ανάμεσα στον κόσμο των θεών, και γ) κοντά σ' αυτούς εμφανίζονται τα διάφορα δαιμονικά υπερφυσικά όντα (δράκοι, γίγαντες, μάγοι και μάγισσες). Οι υπάρξεις αυτές επικοινωνούν μεταξύ τους· και μπορεί μεν τα σύνορα των κόσμων τους να διακρίνονται με όρους που προέρχονται από την *ισοτοπία* του χρόνου (μέρα vs νύχτα) ή από την *ισοτοπία* του χώρου (ψηλά = ο κόσμος κάτω από τον ήλιο) vs κάτω = ο υπόγειος κόσμος), αλλά τα παραμυθικά πρόσωπα είτε ανήκουν στους ζωντανούς, είτε στους νεκρούς είτε στους ζωντανούς νεκρούς, δεν αλλάζουν στην εξωτερική τους εμφάνιση. «Έτσι αν κάποιος τα συναντήσει στο φως της μέρας», σημειώνει ο Greimas, «δεν θα μπορεί να ξεχωρίσει ποιος είναι ο ζωντανός, ποιος ο ζωντανός νεκρός και ποιος ο δαίμονας· το μοναδικό κριτήριο που φαίνεται σταθερό για να διακρίνει ο ζωντανός τα άλλα όντα είναι ο φόβος που αισθάνεται για όσους δεν είναι ζωντανοί.»⁶. Στο παραμύθι «Του Εννιάτου Ζελήμ η θυγατέρα», ο ήρωας ποθεί να γνωρίσει την περιπέτεια που διαισθάνεται ότι θα τη ζήσει, αν ακολουθήσει το επάγγελμα του πατέρα του. Ο πατέρας, που ζει στο βασίλειο των ζωντανών νεκρών, επικοινωνεί μαζί του και ο ήρωας αποκτά καταπληκτική άνεση στις μετακινήσεις του ανάμεσα στους κόσμους με τα ρευστά όρια.

4. Από αυτή την οπτική γωνία ιδωμένος ο ατρόμητος ήρωας δεν ανήκει αποκλειστικά ούτε στον κόσμο των ζωντανών ούτε στον κόσμο των νεκρών· παρά ταύτα, τα χαρακτηριστικά του δεν μαρτυρούν διόλου αυτό το μυστήριο, αφού συμπεριφέρεται και μιλάει όπως όλοι οι άλλοι.
5. Ο ατρόμητος ήρωας, προκειμένου να κερδίσει τη θέση που του ταιριάζει μέσα στο μυθικό σύμπαν, συνάπτει *συμφωνία* (contrat) αναμέτρησης με τον υπερφυσικό του αντίπαλο, η οποία προβλέπει ότι, σε περίπτωση ήττας του, θα του αποκαλύψει το μυστικό του φόβου του, αλλά θα το πληρώσει με τον θάνατό του. Ο *αγώνας* (lutte) γίνεται επί ίσοις όροις και ο ήρωας βγαίνει νικητής, όχι λόγω της φυσικής του διάπλασης ή με την παρέμβαση της μαγείας (Greimas 1970, 241.), αλλά χάρη στην *εξυπνάδα* του (ingéniosité)⁷. Η *νίκη* αυτή δεν δικαιώνεται, όμως, αν δεν παντρευτεί την κόρη του βασιλιά που η *μεταβίβασή* της (transmission) από τον πατέρα στον ήρωα επισφραγίζει τη συμφωνία. Αυτός ο πατέρας, άλλωστε είναι ο μυθικός βασιλιάς που εκπέμπει τον φόβο, αλλά οφείλει να αναγνωρίσει τον ήρωα για να νομιμοποιήσει την εξουσία στη χαραυγή μιας νέας εποχής. Η πλοκή στο παραμύθι «Του Εννιάτου Ζελήμ η θυγατέρα» δομείται σύμφωνα με αυτές τις

---

⁷Ο ήρωας ή ηρωίδα βάνει το μυαλό να δουλέψει, αλλά κατά τη μαθητεία του στη δοκιμασία του ποιοτικού χαρακτηρισμού του έχει αποκτήσει κάποιο μαγικό μέσο, δώρο ή χάρισμα που τον βοηθά να βγει νικητής στον τελικό αγώνα.

κατηγορίες ολοκλήρωσης του ήρωα με την οποία επιβάλλεται, κιόλας, στον κόσμο που επιθυμεί να ζήσει.

Η ευφυΐα του ήρωα και τα τεχνάσματά του

Αν το παραμύθι ως λογοτέχνημα περιέχει μια ιστορία δοσμένη και μέσα από την προοπτική των προσώπων και των ενεργειών τους, η ευφυΐα του δρώντος προσώπου εκδηλώνεται και αποδεικνύεται, όταν αυτό γρηγορεί· γεννά ιδέες και τεχνάσματα όταν απειλείται και περιορίζει την εξουσία εκείνου που έβαλε τα εμπόδια, εξαφανίζοντάς τον ή γελοιοποιώντας τον. Η ευφυΐα καλλιεργεί την αυτοπεποίθηση και ενισχύει την αυτοάμυνα. Στο σημείο αυτό, θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι αυτά τα χαρακτηριστικά στοιχειοθετούν μια *διευρυμένη*⁸ μορφή της *μήτιος*, της «πολυμήχανης νοημοσύνης» που, ως θεότητα, κατά τον αρχαίο ελληνικό μύθο, «ενσωματώθηκε» στον οργανισμό του Δία, χάρισε την τάξη στο σύμπαν και ως «πνευματική δεξιότητα» προίκισε ευνοούμενους των θεών ήρωες. Η θεμελιώδης αυτή μυθική μορφή «μεγεθύνεται και συμπληρώνεται» με λεπτομέρειες από το περιβάλλον της πλοκής και χαρακτηρίζει παραμυθικά πρόσωπα που δεν έχουν την υπερφυσική καταγωγή στην οποία περιορίζεται ο μύθος.

Αλλά το παραμύθι γεννήθηκε, όταν είχαν εκπέσει από τη συλλογική συνείδηση οι αρχαίες θρησκείες, οι θεοί τους και οι εντυπωσιακοί μύθοι που αφηγούνταν τις τελετές μύησης (Προπ 1978, 184). Παρά ταύτα, μετέφερε στην αληθοφανή του πραγματικότητα και μετασχημάτισε γνωρίσματα, πεποιθήσεις, ενέργειες του προϊστορικού ανθρώπου. Αυτό σημαίνει ότι, αφού το δέος για τον αρχαίο θεό υποχωρεί, αποδυναμώνεται και η αντίθεση ανάμεσα στο *ιερό* και το *βέβηλο* (Lévi-Strauss 1978). Σ' αυτή τη νέα κατάσταση και η *μήτις*, που ξεκίνησε από θεά, μοιράστηκε σε θεούς και πέρασε σαν πνευματικό δώρο σε όσους ήρωες προστάτευαν, καταλήγει να είναι ανθρώπινη δεξιότητα η οποία ασκείται και κατακτάται.

Για την αρχαία ελληνική σκέψη η *μήτις* είναι ένας τύπος διανοητικής συμπεριφοράς, σύμφωνα με την οποία, για να αντιμετωπίσει κανείς τα εμπόδια που του εμφανίζονται, πρέπει να επινοήσει ένα τέχνασμα ή να χρησιμοποιήσει δόλο για να τα υπερβεί. Έχει πολλές μορφές «πολυμήχανης νοημοσύνης» και δεν είναι μόνο χάρισμα των θεών, των εκλεκτών τους ηρώων ή των διακεκριμένων προσώπων της επώνυμης λογοτεχνίας αλλά διαπνέει τα μυστικά του καλού επαγγελματία, τη λογική των πολιτικών, τη διάγνωση του γιατρού, τα αινίγματα, τους γρίφους, την ειδημοσύνη του καπετάνιου, τον «πολύτροπον» Οδυσσέα, την «πολυποίκιλη» Ελένη, τα ψέματα και την πονηριά της γυναίκας (Vernant-Detienne, 1993, 10-12)!

---

⁸Ο Προπ (1978, 188-192) αναγνωρίζει στο παραμύθι στοιχεία των μύθων που μετασχηματίζονται με τους εξής μηχανισμούς: α) *μείωση*, β) *μεγέθυνση*, γ) *παραμόρφωση*, δ) *αντιστροφή*, ε) *εντατικοποίηση*, στ) *εξασθένιση* και ζ) *υποκατάσταση* της θεμελιώδους μορφής.

Αυτή η πνευματική δεξιότητα βοηθά τον αδύνατο να νικήσει τον δυνατό με τέχνασμα ή με δόλο, να αυτοσυγκεντρωθεί στην παρούσα κρίσιμη στιγμή, σε κάθε φάση του αγώνα του ή της δοκιμασίας του, ανακαλώντας την εμπειρία του παρελθόντος και μαντεύοντας την επόμενη κίνηση. Ο προικισμένος με την πολυμήχανη νοημοσύνη προσαρμόζεται στη ρευστή πραγματικότητα και, για να προλάβει τις εξελίξεις που μπορεί να τρέξουν εις βάρος του, «μεταμορφώνεται». Τέλος, έχει την πρόνοια να μη φανερώνει την παρουσία του, όταν θέλει να διερευνήσει καταστάσεις που τον ενδιαφέρουν· τότε κρύβεται πίσω από την εμφάνιση και το πρόσωπο κάποιου άλλου, μεταμφιέζεται και γίνεται με υπομονή κύριος μιας κατάστασης (Vernant – Detienne 1993, 22-36). Οι Vernant – Detienne κωδικοποίησαν τα γνωρίσματα της ποικιλότητας νοημοσύνης μελετώντας έργα της αρχαίας ελληνικής λογοτεχνίας, φιλοσοφίας και κείμενα πρακτικά που αναφέρονται στα επαγγέλματα. Τα παραδείγματα που αντλούν αφορούν περισσότερο στην κοινωνία των ανδρών, όπως συμβαίνει και στους περισσότερους μύθους ή στη λογοτεχνική τους εκδοχή, ενώ είδαμε παραπάνω ότι η αρνητική όψη της *μήτιος* προσάπτεται στις γυναίκες.

Εδώ μπορούμε να διαπιστώσουμε την καινοτομία του παραμυθιού που δέχεται, βέβαια, ότι ο δόλος και το ψέμα είναι και γυναικείες πρακτικές, αρνείται, όμως, ότι η γυναίκα δεν διαθέτει γνωρίσματα της θετικής όψης της *μήτιος*. Ο Προπ υποστηρίζει ότι, τελικά, το παραμύθι έχει πρωτεϊκό χαρακτήρα, ανοίγει διάλογο με το ιστορικό παρελθόν του και με το παρόν του και δεν απεικονίζει, όσο νομίζουμε, ούτε τη μια ούτε την άλλη πραγματικότητα, αλλά τις κρίνει και τις δυο, τις αποδομεί, τις κάνει «κομματάκια» (Propp 1983, 107), κάποια βάνει στην άκρη, αρνείται, δηλαδή, κάποιες δομές, και κάποια διαλέγει για να ανασυνθέσει την πραγματικότητα, όπως αυτό θέλει να είναι· δίκαιη και συγκαταβατική.

Εξαιρετικά πρωτότυπη μορφή πρόνοιας και προμήθειας μέσω για διέξοδο από κρίσιμη κατάσταση συνιστά το τέχνασμα που επινοεί ο ήρωας στο παραμύθι «Του Εννιάτου Ζελήμ η θυγατέρα», προκειμένου να παρακινήσει την «εκλεκτή» κόρη να μιλήσει, να λυθούν τα μάγια, να σκάσουν οι αιμοβόροι δράκοι και να πάρει μαζί του την κοπέλα, όπως έχει διατάξει ο βασιλιάς και όπως επιθυμεί ο πατέρας της. Για τον σκοπό αυτό βάζει σε εφαρμογή το εξής σχέδιο: αγοράζει πρόβατα που αργότερα τα ρίχνει στα λιοντάρια φρουρούς, αγοράζει και παπαγάλο μέσα στο κλουβί, που το βάζει κάτω από το τραπέζακι, όταν συναντά την πολύτιμη νέα. Ήδη από την έναρξη παρατηρούμε ότι το *τέχνασμα* αφορά σε μια καλοστημένη ιστορία⁹ που αντικατοπτρίζει αποσπασματικά και

---

⁹ Αν η ιστορία δημιουργούσε ενδιαφέρον στη θυγατέρα του Εννιάτου Ζελήμ, ίσως την προκαλούσε να μιλήσει και τότε θα μπορούσαμε να πούμε ότι πρόκειται για ιστορία-παγίδα. Η ειρωνεία της αφηγήτριας είναι, όμως, δουλεμένη πολύ έντεχνα, ώστε να μετατοπίζει το ενδιαφέρον στο

παραλλαγμένα «νήγματα» βιωμάτων δύο προσώπων, του ήρωα και αυτής της ταλαιπωρημένης θυγατέρας. Η μαθητεία στα τρία επαγγέλματα μεταβιβάζεται σε τρεις φίλους επαγγελματίες και η τύχη της κόρης «υποκρύπτεται» και αντανακλάται στη συμβολική αποκάλυψη της νέας που βρέθηκε στο εντοιχισμένο κιβώτιο, ωσάν τη μαρμαρωμένη βασιλοπούλα.

Ο εγκιβωτισμός λειτουργεί έτσι ώστε κάθε φάση της πλοκής του παραμυθιού, που τελειώνει με την «εκφώνηση» της απορίας του κοριτσιού για την παράδοξη προέλευση της ομιλίας, να φέρνει σε μια παράλληλη σχέση την άρρητη δική της περιπέτεια με τις ενέργειες των φίλων που ξαναδίνουν ζωή στο μυστηριώδες πλάσμα του κιβωτίου· και μολονότι η βασιλοπούλα προσέχει και σχολιάζει ό, τι παράξενο ακούει από τη μεριά του τραπεζιού, αφήνοντας την υπόλοιπη ιστορία να περνά, χωρίς να αντιλαμβάνεται ότι «φωτογραφίζει» την τύχη της, ο ίδιος ο ήρωας υπαινίσσεται τη σκοπιμότητα της συνάντησής τους που πιθανόν προοικονομεί και την επιθυμία του, η απελευθέρωση της κοπέλας να καταλήξει στο γάμο τους. Στον πίνακα παρακολουθούμε σε ποια σημεία του κειμένου πλαισίου αντικατοπτρίζεται η ιστορία των δύο νέων:

Ιστορία - πλαίσιο

Πετούνε οι σκλάβοι καθενός λιονταριού από ένα αρνί και χώνουνται* κι ανιμένανε να γιαγείρει το παλικάρι. Εκείνος επρόλαβε την ώρα που εκατασπαράξανε τ' αρνιά τα λεοντάρια και χύνεται μέσα στον πύργο. Σκαλώνει ωσάν την αστραπή τσι σκάλες και βγαίνει στα πατώματα του πύργου. Εκειδά από μια μεσόπορτα θωρεί τη βασιλοπούλα να κάθεται βουβή και παραπονεμένη. Ούτε μίλιε, ούτε λάλιε. Μιλεί τση, το ίδιο αυτή. Ρωτά ν- τηνε, αφού βαλε πρώτα το κλουβί του παπαγάλου από κάτω στο τραπεζάκι τζη: «Πε μου, βασιλοπούλα μου, πού 'ναι οι σαράντα δράκοι που σ' έχουνε μαγεμένη!». Μιλιά εκείνη. «Μίλησέ μας, βασιλοπούλα μου, που σου φέρνομε τα χαιρετίσματα του κυρού σου που σε λαχταρά και σ' ανιμένει». Ούτε σφήνα πάλι δεν ήβγαλε. «Ε, πε μας γιάντα σ' έχουνε παδέ ολομόναχη;». Το ίδιο. «Ε, το λοιπόν», τση λέει το παλικάρι, «μια και δε μιλείς, δα σου πω ένα παραμύθι να περάσει η γι- ώρα σου!». Κι αρχίζει:

Ιστορία εγκιβωτισμένη

«Μια φορά κι έναν καιρό ήτονε τρείς φίλοι ένας χτίστης ένας παπάς κι ένας μαραγκός ευρεθήκανε σε μέρος αλαργινό κι εσκεφτήκανε, για να μην ξεχνά καθενείς τους την τέχνη του, να βρει κατιτίς να απασχολείται. Βρίσκει ο χτίστης ένα παλιό τοίχο κι ήρχιξε να τον ε- γκρεμίζει για να τον ε-ξαναχτίσει. Εκειά που τον

παράδοξο, ωσάν η κόρη αυτή να μην προέρχεται από τον κόσμο του παραμυθιού, όπου όλα, ξέρουμε, μπορούν να πάρουν φωνή κάποια στιγμή.

εγκρέμιζε, βρίσκει ένα κιβώτιο.
Ανοίγει το κιβώτιο κι ευρίσκει μέσα
μια όμορφη κοπέλα ...

Μετά συμπληρώνει: «Γροικάς, καλό μου τραπεζάκι;» ρωτά, δήθεν, το τραπεζάκι. Μα είχε από κάτω το κλουβί με τον παπαγάλο, που ήτονε δασκαλεμένος, και απαντά φωναχτά: «Γροικώ κι αμέ δε γροικώ». Τόσο παράξενο φάνηκε τση βασιλιπούλας, ν' ακούσει εκείνη τη φωνή που δεν εσυγκρατήθηκε κι ερωτά: «Μα τι στο καλό, μιλεί το τραπεζάκι μου». Ολόχαρο το παλικάρι, που την ήκουσε να μιλεί, κάνει: «Πάει η πρώτη», δηλαδή, εμίλησε μια φορά. Ύστερα παίρνει με τρόπο το σκεπασμένο κλουβί και τση λέει: «Βασιλιπούλα μου, αύριο δα ξανάρθω, να συνεχίσουμε το παραμύθι». Και φεύγει.

Τη δεύτερη μέρα, λοιπόν, εμπήκε πάλι μέσα με τον ίδιο τρόπο, μόνο που δυσκολεύτηκε στσι σκάλες του πύργου. Εβάστανε πάλι το κλουβί, το 'βαλε με τρόπο μέσα και τ' άφησε πάλι από κάτω στο τραπεζάκι και, δασκαλαμένο το παπαγαλάκι να απαντήσει σωστά στο σημείο που 'πρεπε. Λέει πάλι το παλικάρι: «Ηρθα, βασιλιπούλα μου, να συνεχίσω το παραμύθι που σου 'λεγα οψές από το σημείο που σταμάτησα».

»Κοντά στον τοίχο που εχάλανε ο χτίστης, ήτονε ένα εκκλησιδάκι και πήγαινε κι ήκανε κεια την ψαλτική ν- του ο παπάς, για να μην ξεχνά την τέχνη ν- του. Άμα όμως είδε ότι ο φίλος του ηύρε μian κοπελιά στο κιβώτιο μέσα, είπε να πάει να τση ψάλει μερικά τροπάρια, μπας και αναστηθεί. Και πραγματικά η κοπελιά σηκώθηκε ολοζώντανη.

«Γροικάς, καλό μου τραπεζάκι;» ρωτά, δήθεν, το τραπέζι, μα το παπαγαλάκι από κάτω απαντά:

«Γροικώ, βέβαια, γροικώ...». Πάλι εσάστισε η κοπελιά που ήκουσε να μιλεί το ... τραπεζάκι και κάνει: «Τι στο καλό. Πάλι ξαναμίλησε το τραπεζάκι;». Ολόχαρο πάλι το παλικάρι που κατάφερε τη βασιλοπούλα να την ε- κάμει να μιλήσει για δεύτερη φορά τση λέει: «Πάει κι η ... δεύτερη. Αύριο δα ξανάρθω, να σου πω το υπόλοιπο παραμύθι ...». Φεύγει, μα πώς να κατεβεί που οι δράκοι είχανε κι άλλη

ρημαγή ... Τσουρλιχτός εκατέβηκε!

Και την τρίτη μέρα που ξαναπήγε πάλι με το κλουβί για να... ξετελέψει το παραμύθι οι εζημίες ήτονε πάλι μεγάλες. Ευτυχώς τα λιοντάρια επετσοσέρνανε ακόμη τ' αρνιά να τα φάνε και δεν τον επειράζανε στσι σκάλες και την τρίτη φορά με τσοι σκλάβους του, πετά άλλα δύο. Βγαίνει απάνω στον πύργο με χίλια βάσανα, βάνει πάλι το κλουβί κάτω από το τραπεζάκι και συνεχίζει να πει το παραμύθι τση βασιλοπούλας, να τση το αποτελειώσει. Λέει τζη:

«Ο τρίτος φίλος βασιλοπούλα μου ήτονε μαραγκός και μαραγκόνευγε ένα κασόνι μεγάλο σαν τον πύργο που είμαστε για να βάλει μέσα τσοι σαράντα δράκους να ξεπερδέσει η κοπελιά που ήτανε στα χέρια ντως μαγεμένη. Και να δεις βασιλοπούλα μου που το κατάφερε και τσοι στρίμωξε όλους μέσα και γλίτωσε η βασιλοπούλα.»

«Επαδέ τελείωσε και το δικό μου παραμύθι. Γροικάς, τραπεζάκι μου;», «Γροικώ, γροικώ» κάνει ο ... παπαγάλος και εθάρρειε πάλι η βασιλοπούλα πως μίλησε το τραπέζι, και λέει: «Μα τι στο καλό. Πάλι εξαναμίλησε το τραπεζάκι...» Ε, αυτό ήτανε. Εσυμπληρωθήκαν οι τρεις φορές που ήτονε να μιλήσει η μαγεμένη βασιλοπούλα. Την ίδια ώρα ακούστηκε μέσα κι όζω στον πύργο ένας τέτοιος κρότος, σαν μπούρμπαδος μεγάλου κανονιού. Ήτανε η στιγμή που εσκάσανε μαζωμένοι οι σαράντα δράκοι και λυθήκανε τα μάγια τση βασιλοπούλας.

Πανέξυπνος, βέβαια, ο ήρωας, αλλά και η αφηγήτρια που του εμπνέει την εμβόλιμη ιστορία οδηγημένη σ' αυτό το τέχνασμα από τις βαθιές ρίζες της παιδείας της στην προφορική παράδοση! Μήπως δεν γνωρίζει η ίδια πώς ο ξενιτεμένος σύζυγος του δημοτικού τραγουδιού δοκιμάζει το ταίρι του όταν επιστρέφει στο σπίτι τους; Μήπως δεν γνωρίζει τι κάνει ο Ερωτόκριτος για να μην τον γνωρίσουν, μετά την οριστική του επιστροφή στην πατρίδα του; Ή μήπως δεν έχει στηριχθεί στην ίδια παράδοση ο ποιητής της *Οδύσσειας* για να «προικίσει» τον ήρωά του με τόσες και τόσες ευφυείς «υπεκφυγές» από τις κακοτοπιές της ζωής και των ανθρώπων; Αλλά μήπως και τούτη η εγκιβωτισμένη αφήγηση δεν κρύβει τόση αγωνία για τον ίδιο τον ήρωα, παρά την αστεία αίσθηση, εφ' όσον παίζει τη ζωή του «κορώνα γράμματα», αν αποτύχει το σχέδιό του;

Οφείλουμε, συνεπώς, να τονίσουμε εδώ ότι η πολυμήχανη, επίσης, αφηγήτρια αναθέτει στον ήρωα να διηγηθεί με εξαιρετική μαεστρία μια ιστορία με ρεαλιστικά και

παραμυθικά στοιχεία στο σημείο όπου κορυφώνεται η ένταση της δοκιμασίας, υιοθετώντας, δύο μορφές *εγκιβωτισμού*, την *τεχνική του θρυμματισμένου καθρέφτη*¹⁰ και την αναλογική μέθοδο της *αντανάκλασης*¹¹. Θα υποστηρίζαμε ότι το ρεαλιστικό μέρος της ιστορίας δίδεται με την *τεχνική του θρυμματισμένου καθρέφτη*· η λειτουργία του είναι διαθλαστική, εφ' όσον η τριπλή επαγγελματική μαθητεία επιμερίζεται σε τρία πρόσωπα και αποκτά χρησιμότητα, όταν γίνεται η συνάντηση με το αναζητούμενο πρόσωπο. Αντίθετα, το συνοπτικό παραμύθι, με το «εντοιχισμένο» κιβώτιο και το «έμψυχο» περιεχόμενό του, *εξειδικεύεται* σε μια μόνο περίπτωση, *αντανακλά* την περιπέτεια της ίδιας της βασιλοπούλας και *προσημαίνει* τη λύτρωσή της. Και, επί πλέον, ως προς τη σχέση της με την όλη αφήγηση, συνιστά μια «περιοχή εσωτερικής επανάληψης» (Καλλιγά 2005, 107) της περικείμενης ιστορίας που η αφηγήτρια, με άφραστη υποκριτική τέχνη, καθιστά πρωτόγνωρη, σχεδόν άγνωστη και ανοίκεια· τόσο που και η ίδια η αναφερόμενη να μην την αντιλαμβάνεται ως δικιά της.

---

¹⁰Τον όρο χρησιμοποιεί η Αλεξάνδρα Ζερβού για να μελετήσει και να αποδώσει τις μορφές και τις λειτουργίες του *εγκιβωτισμού* στην *Οδύσσεια* και ανάγει την προέλευσή του στις τεχνικές που υιοθετεί το ανατολίτικο παραμύθι και, πιο συγκεκριμένα, η ηρωίδα και αφηγήτρια *Σεχραζάτ*. (Ζερβού, 2003, 68). Στην περίπτωσή μας βρίσκουμε ιδιαίτερα χρήσιμη την άποψη της ερευνήτριας ότι ο όρος *τεχνική του θρυμματισμένου καθρέφτη* «προσπαθεί να χωρέσει την παρωδιακότητα και την πολλαπλότητα των μορφών, αλλά και των φωνών», διότι αναγνωρίζουμε στο παραμύθι παρόμοια πρόθεση παρωδίας· πώς αλλιώς να εξηγήσουμε την απόπειρα των φίλων να ενεργοποιήσουν την τέχνη τους, για να μην την ξεχνούν ...

¹¹Η *αντανάκλαση*, επίσης, ως μορφή διακειμενικότητας είναι σύνηθες εύρημα στη λογοτεχνική σύνθεση. Ως ενδεικτικό - και μόνον - παράδειγμα αναφέρουμε τη μέθοδο του Γιώργου Σεφέρη, κατά την οποία ενθέτει θρύλους, παραδόσεις, μύθους ή ιστορίες από άλλα κείμενα σε ποιήματά του – αναφέρουμε δύο «Οι γάτες του Αι - Νικόλα» και «Επί ασπαλάθων ...», προκειμένου να εντείνει τις δραματικές αναλογίες που αποκρυσταφογραφεί ο ίδιος ανάμεσα στον μύθο και την ιστορία, ανάμεσα στο παρόν και στο παρελθόν, ανάμεσα στα σημαίνοντα και τα σημασιόμενα του δικού του ποιήματος. Η Παρασκευή Καλλιγά-Γερασίμου (2005) μελετά διεξοδικά τις μορφές και τις λειτουργίες της *αντανάκλασης* των λαϊκών αφηγήσεων στη μυθοπλασία του μυθιστορήματος του Κοσμά Πολίτη *Στον Χατζηφράγκο. Τα σαραντάχρονα μιας πολιτείας* (1963), υιοθετώντας τη θεωρία που ανέπτυξε ο Ελβετός Lucien Dällenbach για την αντανάκλαση της «ένθετης ιστορίας» (*mise en abyme*)..

Βιβλιογραφία

- Ducrot, Oswald –Todorov, Tzvetan, 1972, *Dictionnaire encyclopédique des sciences du langage*, Éditions du Seuil, Paris, m.
- Greimas, A. J., 1970, «La quête de la peur» («Η αναζήτηση του φόβου») στον συγκεντρωτικό τόμο του ίδιου [A. J. Greimas], *Du Sens. Essais sémiotiques*, Éditions du Seuil, 1970, pp. 231-247.
- Grube, G.M.A. 1995. *Ο Αριστοτέλης για την ποιητική και το ύφος*, μετάφραση: Γερ.Δ. Χρυσάφης, Αθήνα, Ινστιτούτο του βιβλίου-Μ. Καρδαμίτσα, σσ. 46-47.
- Jung, C.G. 1988. *Τα τέσσερα αρχέτυπα. Μητέρα, αναγέννηση, πνεύμα, κατεργάρης*, μετάφραση: Γιώργος Μπαρουξής, Αθήνα, Ιάμβλιχος, σελ. 77.
- Lévi-Strauss, Claude, 1978. «Η δομή και η μορφή. Σκέψεις για ένα έργο του Βλαντιμίρ Προπ» στον Προπ, 1978, σσ. 223-224
- Norton, Donna and Sandra E., 2007. *Μέσα από τα μάτια ενός παιδιού. Εισαγωγή στην Παιδική Λογοτεχνία*, μετάφραση: Φωτεινή Κατσίκη-Σεβαστή Καζαντζή, Επιμέλεια - Θεώρηση: Μίμης Σουλιώτης, Θεσσαλονίκη, Επίκεντρο, σελ. 231.
- Propp, Vl. 1984. *Theory and History of Folktale*, translated by Ariadna T. Martin, Richard P. Martin & several others, (edited with an Introduction and Notes by Anatoly Liberman), Mineapolis: University of Minnessota Press, σελίδες 105 και 107.
- Vernant, J.P. –Detienne, M. 1993. *ΜΗΤΙΣ. Η πολύτροπη νόηση στην Αρχαία Ελλάδα*, Αθήνα, Ι. Ζαχαρόπουλος, σσ. 10-12 και 22-36.
- Ζερβού, Αλεξάνδρα, 2003 *Το παιχνίδι της ποιητικής δημιουργίας στην Ιλιάδα και την Οδύσσεια. Για μια θεωρία της ομηρικής ποιητικής*, Αθήνα, Καρδαμίτσα, σσ. 67- 69.
- Καλλιγά-Γερασίμου, Παρασκευή, 2005. *Η μυθοπλαστική αφήγηση του Κοσμά Πολίτη ως παλίμψηστο: Μια αφηγηματολογική προσέγγιση*, Ρόδος, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών, Τμήμα Επιστημών της Προσχολικής Αγωγής και του Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού (Τ. Ε. Π. Α. Ε. Σ.), σσ. 131-141.
- Κεχαγιόγλου, Γιώργος (επιμ.), 1998. *Τα παραμύθια της Χαλιμάς. Αραβικόν Μυθολογικόν*, τόμος Α΄, Αθήνα, Βιβλιοπωλείον της «Εστίας».
- Κούπερ, Τζ. Σ., *Ο θαυμαστός κόσμος των παραμυθιών*, μετάφραση: Θύμης Μαλαμόπουλος, εκδ. Θυμάρι, Αθήνα 1983, σελ. 20.
- Προπ, Βλ., *Η Μορφολογία του Παραμυθιού*, μετάφραση: Αριστεά Παρίση, 1978. Αθήνα, Καρδαμίτσα, σελίδες 184, 188-192, 223-224
- Σηφάκης, Γ.Μ., 1988. *Για μια Ποιητική του Ελληνικού Δημοτικού Τραγουδιού*, Ηράκλειο, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, σελ. 15
- Τοντόροφ, Τσβ. 1989. *Ποιητική*, μετάφραση: Αγγέλα Καστρινάκη, Αθήνα, «Γνώση», σσ. 29-42.
- Χατζητάκη-Καψωμένου, Χρυσούλα, 2002, *Το Νεοελληνικό Παραμύθι*, Φιλολογική Επιμέλεια Κειμένων: Γ.Μ. Παράσογλου, Θεσσαλονίκη, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο, Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη, σελ. 44.